

PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN

FACULTEIT GEDRAG EN MAATSCHAPPIJ

VRIJE UNIVERSITEIT AMSTERDAM

QANU
Catharijnesingel 56
PO Box 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: +31 (0) 30 230 3100
E-mail: support@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q0633

© 2018 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

INHOUDSOPGAVE

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING EN DE MASTEROPLEIDING PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN VAN DE VRIJE UNIVERSITEIT AMSTERDAM	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING	5
SAMENSTELLING VAN HET PANEL.....	5
WERKWIJZE VAN HET PANEL	6
SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL	9
BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING	15
BIJLAGEN	33
BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN	35
BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER.....	37
BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES.....	47
BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S	51
BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA	57
BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN	59

Dit rapport is vastgesteld op 30 januari 2018

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING EN DE MASTEROPLEIDING PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN VAN DE VRIJE UNIVERSITEIT AMSTERDAM

Dit rapport volgt het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. 19 december 2014).

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen

Naam van de opleiding:	Pedagogische wetenschappen
CROHO-nummer:	56607
Niveau van de opleiding:	bachelor
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	180 EC
Locatie(s):	Amsterdam
Variant(en):	voltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Vervaldatum accreditatie:	31/12/2019

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

Naam van de opleiding:	Pedagogische Wetenschappen
CROHO-nummer:	66607
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	Orthopedagogiek; Onderwijs en Innovatie
Locatie(s):	Amsterdam
Variant(en):	voltijd, deeltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Vervaldatum accreditatie:	31/12/2019

Het bezoek van het visitatiepanel Pedagogische Wetenschappen aan de Faculteit Gedrag en Maatschappij van de Vrije Universiteit Amsterdam vond plaats op 6 en 7 november 2017.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING

Naam van de instelling:	Vrije Universiteit Amsterdam
Status van de instelling:	Bekostigde instelling
Resultaat instellingstoets:	Positief

SAMENSTELLING VAN HET PANEL

De NVAO heeft op 31 juli 2017 ingestemd met de samenstelling van het panel. Het panel dat de bacheloropleiding en de masteropleiding Pedagogische Wetenschappen beoordeelde bestond uit:

- Em. prof. dr. C. (Carla) Vlaskamp [voorzitter], emeritus-hoogleraar Special Needs Education and Child Care aan de Rijksuniversiteit Groningen;
- Prof. dr. S. (Stefan) Ramaekers [vicevoorzitter], hoogleraar aan de faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de KU Leuven (België);

- Prof. dr. S. (Stijn) Vandeveld, hoogleraar aan de faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de Universiteit Gent (België);
- Prof. dr. P. (Pol) Ghesquière, hoogleraar Orthopedagogiek (leerproblemen en leerstoornissen) aan de KU Leuven (België);
- Em. prof. dr. P.P. (Paul) Goudena, Emeritus-hoogleraar Pedagogiek aan de Universiteit Utrecht en tot 2016 docent en opleider bij de post-masteropleiding Klinisch Psycholoog-specialist Kind & Jeugd (RINO Groep);
- Leander Visser, BSc Masterstudent Orthopedagogiek en Sociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Het panel werd ondersteund door dr. Jesseka Batteau, die optrad als secretaris.

De curricula vitae van de panelleden zijn opgenomen in Bijlage 1.

WERKWIJZE VAN HET PANEL

Cluster Pedagogische Wetenschappen

Het bezoek aan de bachelor- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen aan de Vrije Universiteit Amsterdam maakt onderdeel uit van de clustervisitatie Pedagogische Wetenschappen. Dit cluster bestaat uit zeven deelnemende instellingen: Radboud Universiteit Nijmegen, Universiteit Leiden, Vrije Universiteit Amsterdam, Universiteit Utrecht, Erasmus Universiteit Rotterdam, Rijksuniversiteit Groningen en Universiteit van Amsterdam.

Het panel Pedagogische Wetenschappen werd voorgezeten door em. prof. dr. C. (Carla) Vlaskamp, die bij zes van de zeven bezoeken aanwezig was. Bij het bezoek aan de Rijksuniversiteit Groningen werd zij vervangen als voorzitter door prof. dr. S. (Stefan) Ramaekers, die verder bij de overige zes bezoeken als vicevoorzitter aanwezig was. Verder waren verschillende expertise- en werkvelddeskundigen bij meerdere bezoeken binnen het cluster betrokken: prof. dr. P. (Pol) Ghesquière, dr. K. (Katrien) van de Vijfeijken, prof. dr. P. (Peter) Van Petegem, em. prof. P.P. (Paul) Goudena), prof. dr. S. (Stijn) Vandeveld, prof. dr. H. (Hedy) Stegge en prof. dr. L. (Lieven) Verschaffel. Vier studentleden hadden zitting in het panel: J. (Bob) Timmer, L. (Leander) Visser, J. (Joosje) Westink, BSc en A. (Alianne) Bakker, BSc. De voorzitter en vicevoorzitter bewaakten gezamenlijk de consistentie van de werkwijze tijdens de bezoeken en bij het vaststellen van de oordelen. Hierbij trad de clustercoördinator als onafhankelijk waarnemer op; bij de Universiteit Utrecht werd zij vervangen door drs. L. (Linda) te Marvelde.

De Kamer Pedagogische Wetenschappen heeft de logistieke en praktische begeleiding van dit cluster uitbesteed aan evaluatiebureau QANU. Vanuit QANU werd het cluster Pedagogische Wetenschappen begeleid door clustercoördinator dr. E. Schröder. De afzonderlijke bezoeken werden begeleid door vier onafhankelijke, door de NVAO-gecertificeerde secretarissen: dr. J. (Jesseka) Batteau, dr. J. (Jetje) De Groof, dr. A. (Anna) Sparreboom en dr. E. (Els) Schröder.

Domeinspecifiek referentiekader

Het panel bestudeerde ook het domeinspecifieke referentiekader voorafgaand aan de bezoeken en formuleerde hierop een reflectie. Deze reflectie is opgenomen na het domeinspecifieke referentiekader in bijlage 2.

Vorbereiding

QANU ontving de kritische reflectie van de bachelor- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen en stuurde deze zowel per post als digitaal door aan de panelleden. Zij lazen de kritische reflectie en formuleerden naar aanleiding ervan vragen en opmerkingen. De secretaris groepeerde de vragen en opmerkingen per onderwerp in een samengesteld document.

Naast de kritische reflectie ontvingen de panelleden elk een aantal bachelor- en mastertheses. In samenspraak met de voorzitter van het panel selecteerde de secretaris een steekproef van vijftien theses. Hierbij is bewust gekozen voor theses uit de twee meest recente volledige cohorten en uit verschillende beoordelingscategorieën: vijf met een laag cijfer, vijf met een gemiddeld cijfer en vijf met een hoge beoordeling. Ook is hierbij rekening gehouden met de verschillende richtingen en specialisaties en gestreefd naar een variatie tussen de verschillende beoordelaars. Bij de theses ontvingen de leden ook de beoordelingsformulieren die door de examinatoren waren ingevuld.

Het panel besteedde zorg aan het beoordelen van het wetenschappelijk niveau van de theses, de eisen die door de opleiding aan de theses worden gesteld en de zorgvuldigheid van de inhoudelijke beoordeling daarvan door de staf. In de these dient de student immers aan te tonen over de vereiste kwalificaties te beschikken. De leden stuurden hun bevindingen voorafgaand aan het bezoek aan de secretaris, die er een overzicht van opstelde. Een overzicht van de bestudeerde theses is opgenomen in bijlage 6.

Voorafgaand aan het visitatiebezoek stelde de secretaris een conceptprogramma op, dat in overleg met de visitatiecoördinator bij de opleiding en de voorzitter van het panel werd aangepast aan de specifieke situatie van de opleiding. Op verzoek van QANU stelde de visitatiecoördinator representatieve gesprekspanels samen. Het panel ontving voorafgaand aan het bezoek een overzicht van de gesprekspartners en stemde in met de door de opleiding gemaakte selectie. Een overzicht van het programma met alle gesprekspartners is opgenomen als bijlage 5 bij dit rapport.

Voorafgaand aan het locatiebezoek werden zowel medewerkers als studenten op de hoogte gebracht van een spreekuur, waarin zij vertrouwelijk met het panel konden spreken. Van dit spreekuur is geen gebruik gemaakt.

Bezoek VU Amsterdam

Het bezoek aan de opleidingen vond plaats op 6 en 7 november 2017. Voorafgaand aan het bezoek kwam het panel bijeen in twee startvergaderingen. De Nederlandse panelleden troffen elkaar op 19 juni 2017 in Utrecht, de Vlaamse panelleden troffen elkaar op 25 september 2017 in Leuven. Bij deze bezoeken waren ook de voorzitter en de vier secretarissen uit het visitatiecluster aanwezig. Voorafgaand aan het bezoek vond op 6 november een voorvergadering plaats. Tijdens deze verschillende vergaderingen besprak het panel het domeinspecifiek referentiekader, de ijkingsprincipes binnen het cluster Pedagogische Wetenschappen en de eerste indrukken van het programma van de Vrije Universiteit Amsterdam. Verder werden op grond van de inhoudelijke expertise van de panelleden afspraken gemaakt over de taakverdeling en noteerde het panel welke vragen het in de verschillende gesprekken wilde stellen.

Tijdens het bezoek sprak het panel met (een representatieve vertegenwoordiging van) het management, studenten, docenten en alumni, opleidingscommissie en examencommissie. Het panel nam ook kennis van het materiaal dat ter inzage lag. Een overzicht van deze materialen is opgenomen in bijlage 6. Het panel heeft een deel van de laatste dag van het bezoek gebruikt om de mondelinge rapportage van de voorzitter voor te bereiden en te discussiëren over de beoordeling van de opleiding. Aan het einde van het bezoek presenteerde de voorzitter de algemene waarnemingen en indrukken van het panel over de bachelor- en masteropleiding.

Rapportage

De secretaris heeft op basis van de bevindingen van het panel een conceptrapport opgesteld. Dit conceptrapport is voorgelegd aan de leden van het panel en op basis van hun feedback aangepast. Na vaststelling is het conceptrapport vervolgens naar de instelling gestuurd voor een controle op feitelijke onjuistheden. De opmerkingen van de opleidingen zijn besproken met de voorzitter van het panel, waarna de secretaris het definitieve rapport opmaakte en voor een laatste ronde van commentaar rondstuurde aan het panel ter vaststelling.

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO heeft het panel de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke standaarden en de opleiding als geheel gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs verwacht mag worden van een bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Onvoldoende

De opleiding voldoet niet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont op meerdere vlakken ernstige tekortkomingen.

Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont over de volle breedte een acceptabel niveau.

Goed

De opleiding steekt systematisch uit boven de gangbare basiskwaliteit.

Excellent

De opleiding steekt systematisch ver uit boven de gangbare basiskwaliteit en geldt als een internationaal voorbeeld.

SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen

De bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen bestaat uit twee varianten: 1. een regulier driejarig programma van 180 EC en 2. de Universitaire Pabo (PA²), een vierjarig traject van 270 EC dat de VU aanbiedt in samenwerking met de Pabo's aan de Hogeschool iPabo, Hogeschool Windesheim en Viaa. De Universitaire Pabo leidt op tot een bachelordiploma Pedagogische Wetenschappen en een pabo-diploma. Het panel heeft tijdens deze visitatie gekeken naar het reguliere programma en naar het wo-deel van de Universitaire Pabo. Beide varianten van de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen zijn wetenschappelijk georiënteerd en willen studenten toerusten met kennis en (onderzoeks)vaardigheden op het gebied van de pedagogische wetenschappen zodat zij succesvol kunnen doorstromen naar de masteropleiding ofwel deze kennis en vaardigheden kunnen inzetten binnen (beleidsondersteunende functies in) de (ortho)pedagogische praktijk. Dit academisch jaar is een nieuw bachelorcurriculum geïmplementeerd; het panel heeft met de opleiding gesproken over de achterliggende jaren en de recente transitie. Het panel is zeer positief over de keuzes die zijn gemaakt en de veranderingen die zijn doorgevoerd.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen VU heeft, samen met de masteropleiding, een visie geformuleerd waarin de nadruk ligt op het opleiden van professionele, wetenschappelijk bekwame, kritische en gewetensvolle pedagogen en orthopedagogen. Het panel oordeelt dat deze visie is vertaald naar eindkwalificaties die het wo-niveau goed weerspiegelen en die gerelateerd zijn aan het Domeinspecifiek referentiekader (DSRK, zie bijlage 2). Het DSRK is gespiegeld aan nationale en internationale eisen en zoekt nadrukkelijk aansluiting bij het beroepenveld. Het panel heeft veel waardering voor de brede pedagogische oriëntatie van de huidige eindkwalificaties van de bacheloropleiding. Met deze brede oriëntatie onderscheidt de bacheloropleiding zich van vergelijkbare opleidingen en vormt deze een waardevolle aanvulling op de gestelde eisen in het DSRK. Het panel constateert dat studenten niet alleen een goede scholing krijgen in de grondbeginselen van de (ortho)pedagogiek, maar ook worden aangespoord om (zelf)kritisch te leren denken en de normatieve discussie over theorieën, methoden en interventies met medestudenten en docenten aan te gaan.

De opleiding is bezig met de ontwikkeling van nieuwe eindtermen. Het panel zou de opleiding willen aansporen om de brede profilering ook expliciet in deze nieuwe eindtermen tot uitdrukking te laten komen. Het panel verwacht op basis van de beoogde eindkwalificaties dat afgestudeerden van de bacheloropleiding goed zullen zijn voorbereid op een aansluitende masteropleiding. Ook ten aanzien van de Universitaire Pabo verwacht het panel dat studenten na afstuderen toegerust zullen zijn om als academisch geschoolde leraar met kennis van de pedagogische praktijk aan de slag te gaan in het basisonderwijs. Het panel oordeelt dat de bacheloropleiding in aanmerking komt voor de kwalificatie 'goed' op deze standaard: de helder geformuleerde eindtermen vloeien voort uit een doordachte visie, bieden een meerwaarde ten aanzien van de DSRK en onderscheiden zich ten positieve ten aanzien van andere opleidingen in de Pedagogische Wetenschappen dankzij de aandacht voor de geesteswetenschappelijke en normatieve aspecten van de discipline en het beroep.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het panel heeft veel waardering voor de duidelijke en samenhangende wijze waarop het reguliere bachelorcurriculum is opgebouwd. Het programma vertoont een heldere cumulatieve structuur waarin de complexiteit van de leerstof, het niveau van de vaardigheden en de zelfstandigheid van de student toeneemt naarmate de studie vordert. Er is een goede en voor studenten uitdagende, integratie van kennis- en vaardighedenvakken, dankzij de parallelle programmering, de doorlopende leerlijnen (kernvakken, pre-minoren en minoren) en de inzet van gevarieerde werkvormen en werkgroepen waarin er op kritisch-reflectieve wijze dieper ingegaan wordt op de leerstof en relevante casuïstiek.

Het curriculum van de Universitaire Pabo bestaat uit 270 EC en is opgebouwd uit een VU-deel van 180 EC en een pabo-deel van 120 EC, waarvan 30 EC gedeeld wordt door beide overlap tussen het VU-deel en het pabo-deel. Studenten PA² volgen alle reguliere studieonderdelen op het gebied van methoden en technieken van onderzoek. Bij de keuze van inhoudelijke vakken is de relevantie voor de beroepspraktijk waarvoor de Universitaire Pabo opleidt, bepalend. Datzelfde geldt voor de invulling van het vaardigheidsonderwijs en de programmaonderdelen die voorbereiden op de arbeidsmarkt. De PA²-studenten waarmee tijdens het bezoek werd gesproken, zijn tevreden over de opbouw en organisatie van het curriculum en de inhoud van zowel de gedeelde als de beroepsgerichte vakken. Zij gaven aan dat de aansluiting tussen het wo-deel en het hbo-deel in de afgelopen jaren steeds beter is geworden en dat de brede basis die gelegd wordt in het wo-deel een goede vertaling en inbedding vindt in de stages.

Zowel de geziene reguliere studenten als de PA²-studenten waren zeer tevreden met de inhoud, samenhang en organisatie van het programma. Zij prezen de kleinschalige en activerende werkgroepen, de goede samenhang tussen de vakken, de uitwisseling met medestudenten, de deskundigheid en toegankelijkheid van de docenten, en de verantwoordelijkheid die zij gedurende de studie krijgen in het vormgeven van het eigen leerproces. Studenten zijn tevreden over de scriptiebegeleiding, al constateerde het panel ook dat er verschillen bestaan in de intensiteit en invulling van de scriptiebegeleiding - zij adviseert de bacheloropleiding om nadrukkelijk aandacht te (blijven) schenken aan de standaardisatie van de begeleiding en de afstemming tussen begeleiders. De brede en verdiepende profilering zoals deze tot uitdrukking komt in de eindtermen wordt naar het oordeel van het panel volledig waargemaakt in het curriculum. De opleiding besteedt, naast de klinische en beroepsgerichte onderdelen, nadrukkelijk aandacht aan de normatief-ethische dimensies en wijsgerige benaderingen van de discipline, zoals ook uit de gebruikte literatuur en de bestudeerde vakken kan worden afgeleid. Het panel prijst de aanzet die is gemaakt om studenten te trainen in de toepassing van kwalitatieve onderzoeksmethodieken en zou de opleiding willen stimuleren dit studieonderdeel verder uit te bouwen.

Het panel heeft verder veel waardering voor de onderlinge betrokkenheid en structurele afstemming binnen het docententeam, dat gezamenlijk zorg draagt voor zowel het bachelor- als het masterprogramma. De proactieve opleidingscommissie draagt aantoonbaar bij aan de borging en verbetering van de onderwijskwaliteit. Curriculum, docenten, studiebegeleiding en de opleidingsspecifieke voorzieningen bieden tezamen een coherente en uitdagende leeromgeving die studenten in staat stelt de beoogde eindkwalificaties te behalen. Het panel is lovend over de bacheloropleiding die studenten een coherente, gevarieerde en uitdagende leeromgeving biedt waarin zij in staat worden gesteld zich tot deskundige, professionele en verantwoordelijke pedagogen te ontwikkelen. Het onderwijsprogramma biedt zowel verdieping als verbreding en laat een goede vertaling zien van het didactisch concept waarin integratie van kennis en vaardigheden centraal staan. Het panel is dan ook van oordeel dat de bacheloropleiding in aanmerking komt voor een 'goed' op deze standaard.

Standaard 3: Toetsing

Het panel constateert dat de validiteit, betrouwbaarheid en transparantie van de toetsing in alle opzichten voldoet aan het vereiste niveau. De toetsing in de bacheloropleiding is dusdanig vormgegeven dat deze aansluit op de leerdoelen per vak en bijdraagt aan een goede cumulatieve opbouw in het curriculum waarin er steeds meer nadruk komt op de toepassing en integratie van kennis en vaardigheden. Ook de variatie in de toetsvormen sluit aan bij de doelstellingen van het programma, zo oordeelt het panel. De opleiding maakt gebruik van het vierogen-principe bij de opstelling en beoordeling van toetsen, alsook bij de beoordeling van de theses. Studenten worden goed geïnformeerd over zaken rondom toetsing en kunnen met vragen over toetsing bij docenten terecht.

De proactieve examencommissie onderneemt op structurele basis gerichte acties om goed toezicht te houden op het toetsproces, de borging van de toetskwaliteit en het eindniveau. De commissie wordt daarbij ondersteund door een externe toetsdeskundige. Voorts is het panel zeer te spreken

over de recent ingevoerde scriptiebeoordelingsformulieren en het doordachte beleid rondom de beoordeling van de theses.

Uit de gesprekken die het panel voerde bleek hoezeer de opleiding actief investeert in de kwaliteit van de beoordelingen en blijvend zorgdraagt voor een goede kwaliteitscultuur rondom toetsing. Het panel prijst de nadrukkelijke aandacht die uitgaat naar de onderlinge afstemming van de beoordelingsprocedures en de kallibratie van de beoordelingen. Aangaande de beoordelingsprocedures van de eindthesen zou het panel de opleidingen willen adviseren om het huidige beleid voort te zetten en met name ook aandacht te blijven besteden aan de onafhankelijkheid van de tweede beoordelaar en voor een transparante relatie tussen het gegeven feedback op het beoordelingsformulier en het uiteindelijke cijfer. Het panel is onder de indruk van het toetsstelsel en de kwaliteitsborging van toetsing. Het oordeel 'goed' is volgens het panel dan ook gerechtvaardigd.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

Op basis van de bestudeerde scripties en het gesprek met de masterstudenten, veelal alumni van de bacheloropleiding, concludeert het panel dat de afgestudeerden van de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen de beoogde eindkwalificaties ruimschoots realiseren. Het panel acht de bachelorthesen van een goed wetenschappelijk niveau. De kwaliteit van de bachelorscripties valt naar de mening van het panel in sommige gevallen zelfs hoger uit dan de voor de bacheloropleiding geformuleerde eindkwalificaties. Het panel zou de opleiding willen aansporen om studenten voldoende mogelijkheden te bieden om zelf een onderzoeksthema te kiezen en te komen tot een eigen onderzoeksoverzicht. De meeste afgestudeerden van de bacheloropleiding stromen door naar de masteropleiding Pedagogische Wetenschappen of naar een verwante masteropleiding. In de gesprekken met de bacheloralumni kwam naar voren dat zij zich goed toegerust voelden om de overstap te maken naar het masterprogramma. Het panel is positief over de hoge kwaliteit van de bachelorthesen en het niveau van de alumni en is van oordeel dat de bacheloropleiding daarmee in aanmerking komt voor de kwalificatie 'goed' op standaard 4.

Het panel is zeer positief over de bacheloropleiding waarvan het curriculum recent is vernieuwd. De onderscheidende en helder geformuleerde eindkwalificaties waarin er aandacht is voor de breedte van de pedagogische discipline en de normatieve aspecten van het beroep en de discipline, de uitstekende vertaling van deze doelstellingen in een coherent en uitdagend programma waarin studenten kennis en vaardigheden geïntegreerd eigen maken en kritische leren reflecteren, het deskundig, betrokken en hecht docententeam, de manier waarop de kwaliteit van de toetsing is geborgd en het uiteindelijke niveau van de bachelorstudenten bij afstuderen maakt dat het panel van oordeel is dat de opleiding als geheel in aanmerking komt voor de kwalificatie 'goed' op alle standaarden.

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

Binnen de masteropleiding wordt voortgebouwd op de academische vorming zoals aangeboden in de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen (of een aanverwante wo-bacheloropleiding). De masteropleiding heeft als doel studenten op te leiden die in staat zijn om op basis van hun wetenschappelijke kennis en (onderzoeks)vaardigheden zelfstandig nieuwe ideeën te genereren en complexe problematiek op te lossen binnen de domeinen van de orthopedagogiek en de onderwijspedagogiek. Afgestudeerde masterstudenten komen in aanmerking voor opname in het register van de Nederlandse Vereniging van Pedagogen en Onderwijskundigen (NVO) als Basis-Pedagoog of Basis-Orthopedagoog, en kunnen, afhankelijk van het gevolgde stagetraject, een Basisaantekening Diagnostiek verkrijgen.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De masteropleiding Pedagogische Wetenschappen VU heeft, samen met de bacheloropleiding, een visie geformuleerd waarin de nadruk ligt op het opleiden van professionele, wetenschappelijk

bekwame, kritische en gewetensvolle pedagogen en orthopedagogen. Deze visie is volgens het panel vertaald naar passende eindkwalificaties die het wo-masterniveau weerspiegelen en gerelateerd zijn aan het DSRK. Het DSRK is gespiegeld aan nationale en internationale eisen en zoekt nadrukkelijk aansluiting bij het beroepenveld. Masterstudenten zouden op basis van de beoogde eindkwalificaties zonder problemen aansluiting moeten vinden in de (ortho)pedagogische en onderwijskundige beroepenvelden.

De master kent twee uitstroomprofielen: 1. Orthopedagogiek en 2. Onderwijspedagogiek en Theoretische pedagogiek (nu: Onderwijs en Innovatie). Het mastertraject Orthopedagogiek is sterk beroepsgericht en heeft als doel *'scientist-practitioners'* af te leveren voor de diverse werkvelden van de Orthopedagogiek, zoals de jeugdzorg, GGZ, gehandicaptenzorg en het onderwijs. De masterspecialisatie Onderwijspedagogiek en Theoretische Pedagogiek heeft als doel studenten op te leiden tot onderwijspedagogen die in staat zijn om in verschillende werkomgevingen verbinding te leggen tussen de onderwijsinnovatievragen en wetenschappelijke (onderwijs)pedagogische en onderwijskundige inzichten, en zo nodig passend onderzoek in te zetten om antwoorden op die vragen te vinden.

Aangaande de eindtermen van de masteropleiding stelt het panel vast dat de sterke beroepsgerichtheid en korte doorlooptijd van het programma beperkende factoren zijn in de formulering van een onderscheidend profiel. Niettemin ziet het panel mogelijkheden om binnen de gestelde kaders een plaats te bieden aan een breder perspectief op de pedagogische discipline, met name als het gaat de normatief-ethische dimensies van het vak. Zij zou de opleiding dan ook willen aanmoedigen de breedte en diepte die is ingezet in de bacheloropleiding ook in de master navolging te laten vinden. De voorgenomen herformulering van de eindtermen biedt een mooie kans voor de opleiding om gezamenlijk na te denken over hoe dit bredere perspectief ingevuld zou kunnen worden.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

De vormgeving en inhoud van het mastercurriculum biedt studenten de beoogde wetenschappelijke vorming op masterniveau, zo stelt het panel. In beide mastertrajecten volgen de studenten vier inhoudelijke vakken (24 EC) en een mastertraject bestaande uit een stage (18 EC) en een masterthese (18 EC). Tijdens de stage binnen het traject Orthopedagogiek wordt aan de hand van casuïstiek en opdrachten geoefend met alle stappen in het proces van diagnostiek, indicatiestelling en hulpverlening. Studenten die het traject Onderwijspedagogiek en Theoretische Pedagogiek volgen, lopen stage bij een instelling in de zorgstructuur in het onderwijs of doen een onderzoeksstage bij de VU of een externe instelling.

Het panel waardeert de manier waarop het programma de integratie van de (klinische) praktijk en wetenschappelijk onderzoek vormgeeft binnen het mastercurriculum. De masterclasses zijn daarvan een mooi voorbeeld. Maar het panel constateert ook dat de eisen in het klinische werkveld in grote mate de vormgeving en inhoud van het programma bepalen. Het beperkte aantal EC maakt het voor de opleiding lastig om, naar het voorbeeld van de bacheloropleiding, profilerende vakken aan te bieden die het bredere domein van de pedagogiek beslaan. Het panel zou de opleiding willen aanmoedigen om binnen de gestelde kaders te zoeken naar manieren om de bredere pedagogische blik in te bedden in het programma, met aandacht voor de normatief-ethische dimensies van de (ortho)pedagogische discipline. Ook ziet het panel mogelijkheden om de stageplaatsen - die veelal zonder problemen door studenten worden gevonden - nadrukkelijker te betrekken bij de inhoud van het programma.

De meeste studenten kiezen er bewust voor om de masteropleiding in twee jaar te doorlopen en dus de nominale studieduur van twaalf maanden te overschrijden. Dit heeft enerzijds te maken met het feit dat studenten naast de studie werken. Anderzijds wordt deze keuze beïnvloed door de lengte van de stages die in de meeste gevallen langer duren dan de 18 EC die ervoor staan. Het panel waardeert het dat de masteropleiding studenten de mogelijkheid biedt om het programma deeltijds te volgen door het onderwijs alleen op vrijdag te geven. Studenten zijn tevreden over de inhoud en de samenhang van de masteropleiding (voltijd- en deeltijdvariant) en zijn over het geheel genomen

positief over de stage- en scriptiebegeleiding, al constateert het panel ook dat er soms verschillen zijn in de intensiteit en invulling van de scriptiebegeleiding. Het panel adviseert de masteropleiding om blijvend aandacht te schenken aan de standaardisatie van de begeleiding en de afstemming tussen begeleiders.

Het panel heeft veel waardering voor de onderlinge betrokkenheid en structurele afstemming binnen het deskundige en betrokken docententeam, dat gezamenlijk zorg draagt voor zowel het bachelor- als het masterprogramma. De proactieve opleidingscommissie draagt aantoonbaar bij aan de borging en verbetering van de onderwijskwaliteit. Curriculum, docenten, studiebegeleiding en de opleidingsspecifieke voorzieningen bieden tezamen een coherente leeromgeving die studenten in staat stelt de beoogde eindkwalificaties te behalen.

Standaard 3: Toetsing

Het panel constateert dat de validiteit, betrouwbaarheid en transparantie van de toetsing in alle opzichten voldoet aan het vereiste niveau. De toetsing in de masteropleiding is dusdanig vormgegeven dat deze aansluit op de leerdoelen per vak en de opbouw in het curriculum. Toetsvormen zijn passend en sluiten aan bij de onderwijsvisie van het programma, zo oordeelt het panel. De opleiding maakt gebruik van het vierogen-principe bij de opstelling en beoordeling van toetsen, alsook bij de beoordeling van de theses en stages. Studenten worden goed geïnformeerd over zaken rondom toetsing en kunnen met vragen over toetsing bij docenten terecht.

De proactieve examencommissie onderneemt op structurele basis gerichte acties om goed toezicht te houden op het toetsproces, de borging van de toetskwaliteit en het eindniveau, daarbij ondersteund door een externe toetsdeskundige. Voorts is het panel zeer te spreken over de recent ingevoerde scriptiebeoordelingsformulieren en het doordachte beleid rondom de beoordeling van de theses.

Uit de gesprekken die het panel voerde bleek hoezeer de opleiding actief investeert in de kwaliteit van de beoordelingen en blijvend zorg draagt voor een goede kwaliteitscultuur rondom toetsing. Het panel prijst de nadrukkelijke aandacht die uitgaat naar de onderlinge afstemming van de beoordelingsprocedures en de kallibratie van de beoordelingen. Aangaande de beoordelingsprocedures van de eindtheses zou het panel de opleiding willen adviseren om het huidige beleid voort te zetten maar tegelijkertijd meer aandacht te besteden aan de onafhankelijkheid van de tweede beoordelaar en aan een transparante relatie tussen de gegeven feedback op het beoordelingsformulier en het uiteindelijke cijfer. Het panel is onder de indruk van het toetssysteem en de kwaliteitsborging van toetsing. Het oordeel 'goed' is volgens het panel dan ook gerechtvaardigd.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

Op basis van de bestudeerde scripties en het gesprek met de alumni concludeert het panel dat de afgestudeerden van de masteropleiding Pedagogische Wetenschappen de beoogde eindkwalificaties realiseren. De masterscripties voldeden aan het vereiste niveau. Het panel trof zowel sterkere als zwakkere theses aan, waarbij het kwaliteitsverschil meestal zat in de formulering van de onderzoeksvraag, taalgebruik, de structurering van de these en de discussie over de resultaten. Daarbij viel het op dat de geformuleerde onderzoeksvragen soms op gespannen voet staan met de bestaande datasets die voor de beantwoording van die onderzoeksvragen worden ingezet.

De beoordelingen van de mastertheses door de opleiding zijn adequaat en reflecteren de variatie in de kwaliteit van de eindwerken. Alumni vinden binnen afzienbare tijd passend werk in het beroepenveld en voelen zich in praktisch opzicht gedegen voorbereid op hun uiteindelijke functies. Een deel van de alumni kan niet direct op wo-niveau aan de slag, maar start met een functie op hbo-niveau. Dit heeft enerzijds te maken met de hoge concurrentie in het beroepenveld, anderzijds met de samenstelling van de instroom (pre-master studenten en PA²-studenten) in de master. Het panel zou de masteropleiding willen aanmoedigen om na te denken over een meer structurele invulling van de alumnirelaties. Ook zou zij de masteropleiding nadrukkelijk willen stimuleren om studenten de

gelegenheid te bieden de gehele onderzoekscyclus geheel zelfstandig te laten doorlopen. Ook zou het wenselijk zijn als studenten de mogelijkheid hebben om een eigen invulling te geven aan afstudeertraject door zelf een onderwerp te kiezen en op basis daarvan tot een eigen onderzoeksontwerp te komen.

Het panel beoordeelt de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling als volgt:

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	goed
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	goed
Standaard 3: Toetsing	goed
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	goed
Algemeen eindoordeel	goed

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing	goed
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

De voorzitter en de secretaris van het panel verklaren hierbij dat alle panelleden kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 30 januari 2018

Prof. dr. Carla Vlaskamp

Dr. Jesseka Batteau

BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting:

De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master; hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding. Voor zover van toepassing zijn de beoogde eindkwalificaties tevens in overeenstemming met relevante wet- en regelgeving.

Bevindingen

Visie en doelstellingen

De bachelor- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen aan de VU Amsterdam hebben een gezamenlijke visie ontwikkeld die erop is gericht studenten op te leiden 'tot academisch georiënteerde pedagogen, die zichzelf willen blijven ontwikkelen om geëngageerd, geïnformeerd en gewetensvol bij te dragen aan de kwaliteit van de samenleving'. Daarbij zetten de opleidingen nadrukkelijk in op de integratie van kennis en inzicht, academische en wetenschappelijke vaardigheden en kritische reflectie en ethische vorming in de curricula. In aansluiting op de drie kernwaarden van de VU – persoonlijk, verantwoordelijk en open – kiezen de opleidingen voor deze geïntegreerde aanpak vanuit de overtuiging dat studenten kennis, inzicht en academische vaardigheden op een betere manier verwerven wanneer zij actief en kritisch vanuit relevante vragen en problemen met de literatuur leren werken en gestimuleerd worden daarover weloverwogen oordelen te vormen. Aandacht voor diversiteit en verscheidenheid maakt een belangrijk onderdeel uit van deze visie. Vanuit een brede signatuur willen de opleidingen (ortho)pedagogiek studenten een open houding leren ontwikkelen ten aanzien van de verschillende etnische, culturele en/of levensbeschouwelijke achtergronden van hun medestudenten en docenten, en na afstuderen, hun cliënten.

Het panel heeft waardering voor de visie van de pedagogische opleidingen aan de VU waarin de nadruk ligt op de integratie van kennis, inzicht en academische vaardigheden en er nadrukkelijk aandacht wordt besteed aan de ethische en interculturele dimensies van de discipline. De gesprekspartners van het panel tijdens het bezoek konden de gezamenlijke visie helder verwoorden en toelichten en de visie is op duidelijke wijze vertaald in de vormgeving van het onderwijs. De geïntegreerde benadering van kennis en vaardigheden en de nadruk op de activatie en verantwoordelijkheid van de student is ook leidend geweest bij de vernieuwing van de bacheloropleiding vanaf 2013-2014 waarin er gefaseerd een omslag is gemaakt naar kleinschalig, intensief en activerend onderwijs. Het panel heeft veel waardering voor de manier waarop diversiteit en de normatieve dimensies van de pedagogische discipline onder de aandacht worden gebracht en vorm krijgen binnen de programma's.

Uitstroomprofielen

De bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen bestaat uit twee varianten: 1. een regulier driejarig programma van 180 EC en 2. de Universitaire Pabo (PA²), een vierjarig traject van 270 EC dat de VU aanbiedt in samenwerking met de Pabo's aan de Hogeschool iPabo, Hogeschool Windesheim en Viaa. De Universitaire Pabo leidt op tot een bachelordiploma Pedagogische Wetenschappen en een pabo-diploma. Het PA²-programma wordt gerealiseerd op basis van varianten van de Bacheloropleiding tot Leraar Basisonderwijs/Pabo en de Bacheloropleiding Pedagogische

Wetenschappen van de VU Amsterdam, waarop bestaande CROHO-labels van toepassing zijn. Het panel heeft tijdens deze visitatie gekeken naar het reguliere programma en naar het wo-deel van de Universitaire Pabo. Beide varianten van de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen zijn wetenschappelijk georiënteerd en willen studenten toerusten met kennis en (onderzoeks)vaardigheden op het gebied van de pedagogische wetenschappen zodat zij succesvol kunnen doorstromen naar de masteropleiding ofwel deze kennis en vaardigheden kunnen inzetten binnen (beleidsondersteunende functies in) de (ortho)pedagogische praktijk.

Na een succesvolle afronding van de bacheloropleiding kunnen studenten (regulier en PA²) doorstromen naar een masteropleiding Pedagogische Wetenschappen of een andere (gerelateerde) masteropleiding. Daarnaast zijn afgestudeerde bachelorstudenten toegerust met kennis en (onderzoeks)vaardigheden die ingezet kunnen worden in pedagogische praktijken en/of de (beleids)ondersteuning daarvan: zij zijn in staat weloverwogen relatief gestandaardiseerde of geprotocolleerde ondersteuning te bieden aan ouders, leerkrachten en kinderen alsmede input te geven aan beleidsinitiatieven van instellingen of gemeenten, en deze initiatieven uit te werken. Studenten die de PA² met succes hebben afgerond kunnen aan de slag als gekwalificeerde leerkrachten voor het basisonderwijs, toegerust met wetenschappelijk gefundeerde kennis over de brede pedagogische context waarbinnen een school functioneert.

De bacheloropleiding is zich ervan bewust dat de arbeidsmogelijkheden voor reguliere bachelorstudenten beperkt zijn onder meer door de beperkte praktijkervaring, de concurrentie met afgestudeerde masterstudenten en het normenkader waaraan werkgevers in het pedagogische domein zijn gebonden. Deze bevindingen staan in contrast met de overheidsdoelen die aansturen op de ontwikkeling van eigenstandige uitstroomprofielen voor de bacheloropleidingen. Het panel herkent de spanning die er bestaat tussen de wens om de bacheloropleiding los van het masterprogramma te bezien en de concrete mogelijkheden die er in het werkveld zijn voor wo-bachelorstudenten. Zij is dan ook positief over de maatregelen die de opleiding in samenspraak met de werkveldadviesraad heeft genomen om studenten mogelijkheden te bieden meer praktijkervaring op te doen tijdens de studie om zo hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten.

Binnen de masteropleiding wordt voortgebouwd op de academische vorming zoals aangeboden in de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen (of een aanverwante wo-bacheloropleiding) en staat de wetenschappelijke onderbouwing van zowel theorievorming als onderzoek centraal. De masteropleiding heeft als doel studenten op te leiden die in staat zijn om op basis van hun wetenschappelijke kennis en (onderzoeks)vaardigheden zelfstandig nieuwe ideeën te genereren en complexe problematiek op te lossen. De master kent twee uitstroomprofielen. Het mastertraject orthopedagogiek is sterk beroepsgericht en heeft als doel *scientist-practitioners* af te leveren voor de diverse werkvelden van de Orthopedagogiek, zoals de jeugdzorg, GGZ, gehandicaptenzorg en het onderwijs. Masterstudenten die afstuderen in de Orthopedagogiek kunnen na een aantal jaar werkervaring doorstromen naar de verschillende postmasteropleidingen binnen het domein, zoals die voor Orthopedagoog-Generalist, GZ-Psycholoog en Schoolpsycholoog. De masterspecialisatie Onderwijspedagogiek en Theoretische Pedagogiek heeft als doel studenten op te leiden tot onderwijspedagogen die in staat zijn om in verschillende werkomgevingen verbinding te leggen tussen de onderwijsinnovatievragen en wetenschappelijke (onderwijs)pedagogische en onderwijskundige inzichten, en zo nodig passend onderzoek in te zetten om antwoorden op die vragen te vinden.

In 2016-2017 heeft de opleiding voorbereidingen getroffen voor een herziening van de mastertrack Onderwijspedagogiek; dit uitstroomprofiel is onder de nieuwe naam *Onderwijs en Innovatie* in september 2017 van start gegaan. De mastertrack Orthopedagogiek zal in 2017-2018 worden herzien. Het panel heeft in haar gesprekken de opleiding de keuze voor de nieuwe naam van de onderwijspedagogiektrack bevestigd, met name omdat hiermee de theoretische oriëntatie van het profiel lijkt weg te vallen. De opleidingsdirecteur gaf aan dat de naam vooral strategisch gekozen is om meer potentiële studenten aan te trekken die zich interesseren voor onderwijspedagogiek. Inhoudelijk zijn er geen ingrijpende wijzigingen aangebracht in het programma, zo gaf de opleiding

aan. Theorieën over opvoeding en onderwijs, alsook ethische en wijsgerige vraagstukken, worden nu meer geïntegreerd aangeboden. De voorlichtingsmiddagen voor de track zijn zeer goed bezocht en vergeleken met voorgaande jaren volgt een substantieel hoger aantal studenten op dit moment de mastertrack Onderwijs en Innovatie.

Beoogde eindkwalificaties

Het panel herkent in de geformuleerde eindkwalificaties van beide opleidingen zowel de gemeenschappelijke visie als de aansluiting bij de wensen van het beroepenveld. De gekozen eindkwalificaties zijn afgestemd op de nationale richtlijnen zoals opgesteld in het domeinspecifieke referentiekader en nemen de Dublin-descriptoren als structurerend uitgangspunt. Het panel is van oordeel dat de eindkwalificaties van een passend niveau zijn voor zowel de bachelor- als de masteropleiding. Uit de eindtermen blijkt dat de complexiteit van de aangeboden stof groter en het niveau van de vaardigheden hoger is bij de masteropleiding. Het panel constateert dat het verschil tussen de bachelor- en de masteropleiding tot uitdrukking komt in het niveau van kennis die van studenten wordt verwacht en de mate van zelfstandigheid van de student in het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek, diagnostiek en interventies. Voorgaande blijkt, bijvoorbeeld, duidelijk uit de vergelijking tussen bacheloreindterm 2 en mastereindterm 1.

Het panel is zeer te spreken over de brede pedagogische oriëntatie van de huidige eindkwalificaties van de bacheloropleiding. Naast de focus op de klinische aspecten in de pedagogiek en van het pedagogisch handelen is er nadrukkelijk aandacht voor de geschiedenis van de discipline en de wijsgerige en normatief-ethische aspecten van pedagogische theorieën en praktijken (B-eindtermen 5-7). Deze brede gerichtheid drukt zich ook uit in de toepassing van kennis en inzicht waarin studenten moeten leren om eigen standpunten te formuleren en hanteren met aandacht voor normatief-ethische argumenten, en het vermogen en de bereidheid moeten hebben om deze eigen standpunten aan kritische reflectie te onderwerpen (B-eindtermen 20, 22, 23 en 24). Het panel constateert dat studenten daarmee niet alleen een goede scholing krijgen in de grondbeginselen van de pedagogiek, maar ook aangespoord worden om (zelf)kritisch te leren denken en de normatieve discussie over theorieën, methoden en interventies met medestudenten en docenten aan te gaan. De gezamenlijke kritische reflectie op de normatief-ethische kaders van de discipline en het beroep ziet het panel duidelijk terug in de BA-theses en de gesprekken die zij met bachelorstudenten voerden, die zonder uitzondering desgevraagd goede voorbeelden konden noemen van ethische kwesties en dilemma's die met name tijdens werkgroepen aan de orde komen.

De bacheloropleiding heeft naar aanleiding van de vernieuwing van het toetsbeleid en toetsprogramma haar eindtermen geëvalueerd en in samenspraak met de werkveldadviesraad deze opnieuw geformuleerd. Het panel heeft het voorstel voor de nieuwe eindtermen bestudeerd en stelt vast dat ze van het juiste niveau zijn en aansluiten bij de nationale richtlijnen en de Dublin Descriptoren. Wel lijkt er een sterkere nadruk te liggen op de klinische en empirisch analytische aspecten van de discipline. Het panel zou dan ook de opleiding willen adviseren om de verdieping en de breedte die zichtbaar is in de voorgaande eindkwalificaties zoveel mogelijk te behouden en er zorg voor te dragen dat de geesteswetenschappelijke benaderingen van de pedagogiek ook in de nieuwe eindkwalificaties tot hun recht komen. Zo wordt het historisch perspectief (nu vervat in B-eindterm 7) niet meer expliciet benoemd in de nieuwe eindtermen en lijkt daarmee te vervallen. Dit onderdeel zou bijvoorbeeld ondergebracht kunnen worden onder de nieuwe B-eindterm 2.

Aangaande huidige eindkwalificaties van de masteropleiding stelt het panel dat de relatief korte doorlooptijd van het programma, de sterke beroepsgerichtheid en het feit dat de opleiding in transitie is ertoe leidt dat er minder mogelijkheden zijn tot de formulering van een onderscheidend profiel ten opzichte van andere masteropleidingen. Het huidige aanbod aan vakken, naast de these en stage, is te beperkt om tot eenzelfde verdieping en verbreding te komen zoals dat in de bacheloropleiding is gerealiseerd. Wel zou het panel de opleiding willen aanmoedigen om binnen de beperkingen die er zijn te zoeken naar manieren om de bredere pedagogische blik in het programma onder te brengen en naar het voorbeeld van de bachelorprogramma ook nadrukkelijk aandacht te besteden aan de normatief-ethische dimensies van het vak. Ook bij de masteropleiding bestaat het voornemen om,

in het kader van de herziening van beide mastertracks, de eindtermen in het komende jaar te herzien. Daarbij neemt de opleiding het standpunt van de Kamer Pedagogiek over dat bij het formuleren van de eindtermen voor de bachelor- en masteropleiding beide opleidingen een organisch op elkaar aansluitend geheel moeten vormen. Het panel kan zich deze positie indenken en waardeert het dat de opleiding een zorgvuldige afweging maakt in het vaststellen van de uitstroomprofielen en zich daarbij richt op de huidige eisen die het werkveld aan professionals in de pedagogische wetenschappen stelt.

Overwegingen

Het panel constateert dat de bacheloropleiding- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen VU een heldere gezamenlijke visie hebben geformuleerd: de visie sluit aan op de kernwaarden van de VU en benadrukt een bewuste en ethisch verantwoorde omgang met diversiteit. Het panel stelt daarnaast vast dat de opleidingen erin geslaagd zijn om deze visie te vertalen naar passende, afzonderlijke eindkwalificaties per opleiding, die aansluiten op nationale en internationale eisen en het beroepenveld.

Het panel beoordeelt standaard 1 voor de bacheloropleiding als 'goed'. De eindkwalificaties van de bacheloropleiding maken volgens het panel op heldere wijze inzichtelijk welke kennis, vaardigheden en attitudes afgestudeerden van beiden opleidingen verkrijgen en sluiten aan bij het gewenste niveau. Het panel verwacht op basis van de beoogde eindkwalificaties dat afgestudeerden van de bacheloropleiding goed zullen zijn voorbereid op een aansluitende masteropleiding. Ook ten aanzien van studenten van PA²-traject verwacht het panel dat zij na afstuderen in alle opzichten zullen zijn toegerust om als academisch geschoolde leraar met kennis van de pedagogische praktijk aan de slag te gaan in het basisonderwijs. Het panel heeft bovendien veel waardering voor de brede pedagogische oriëntatie van de huidige eindkwalificaties van de bacheloropleiding. Deze zijn eigen en onderscheiden zich ten positieve ten aanzien van andere pedagogische opleidingen in Nederland: de eindtermen bieden een meerwaarde ten aanzien van de DSRK door de aandacht die er uitgaat naar de historische, wijsgerige en hermeneutische dimensies van de discipline en de normatieve aspecten van het beroep en de discipline. Om bovengenoemde redenen komt volgens het panel de bacheloropleiding op standaard 1 in aanmerking voor het predicaat 'goed'. Het panel zou de opleiding willen aansporen om deze brede profilering te koesteren en ook expliciet in de nieuw vast te stellen eindtermen tot uitdrukking te laten komen.

Masterstudenten zouden op basis van de beoogde eindkwalificaties volgens het panel zonder problemen aansluiting moeten vinden in het (ortho)pedagogische en onderwijskundige beroepenveld. Wel stelt het panel vast dat de sterke beroepsgerichtheid en korte doorlooptijd van het programma beperkende factoren zijn in de formulering van een onderscheidend profiel. Deze observatie is niet alleen van toepassing op de masteropleiding aan de VU, maar geldt in feite voor alle masterprogramma's in de Pedagogische Wetenschappen, die immers aan dezelfde wettelijke richtlijnen en eisen vanuit het beroepenveld moeten voldoen. Niettemin ziet het panel mogelijkheden om binnen de gestelde kaders een plaats te bieden aan een breder perspectief op de pedagogische discipline, met name als het gaat om de normatief-ethische dimensies van het vak. Zij zou de opleiding dan ook willen aanmoedigen de breedte en diepte die is ingezet in de bacheloropleiding ook in de master navolging te laten vinden. De voorgenomen herformulering van de eindtermen biedt een mooie kans voor de opleiding om gezamenlijk na te denken over hoe dit bredere perspectief ingevuld zou kunnen worden.

Conclusie

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'goed'.

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting:

De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen*Bachelorprogramma: inhoud en vormgeving*

Het huidige bachelorcurriculum (gefaseerd ingevoerd vanaf september 2014) is gebaseerd op de in 2013-2014 vastgestelde eindtermen en beslaat 180 EC. Studenten hebben 42 EC aan keuzeruimte om hun kennis te verdiepen of te verbreden (12 EC voor de preminor en 30 EC voor de minor) en het programma wordt afgesloten met de bachelorthese (18 EC). De Universitaire Pabo (PA²) bestaat zoals in standaard 1 beschreven uit een vierjarig traject van 270 EC. Het wo-deel beslaat 180 EC en het hbo-deel van 120 EC, waarbij 30 EC gedeeld wordt door beide programma's (zie bijlage 2 voor een overzicht van alle curricula). Het panel heeft veel waardering voor de duidelijke en samenhangende wijze waarop het bachelorcurriculum is opgebouwd. Het programma, dat sterk op de praktijk is georiënteerd, vertoont een heldere cumulatieve structuur waarin de complexiteit van de leerstof, het niveau van de vaardigheden en de zelfstandigheid van de student toeneemt naar mate de studie vordert. Kennis en vaardigheden worden bovendien op een geïntegreerde wijze aangeboden door de manier waarop vakken zijn geplaatst en de inzet van activerende werkgroepen in de verwerking van de leerstof.

Het panel ziet in het curriculum een uitstekende invulling van het profiel en de eindtermen die studenten een breed en verdiepend perspectief biedt op de pedagogische discipline, naast de klinische en op het beroepenveld georiënteerde studieonderdelen. Het curriculum is ingericht aan de hand van een aantal principes. In de eerste plaats lopen de inhoudelijke vakken altijd parallel aan vaardigheden- of methodenvakken, waardoor een goede integratie van leerstof en vaardigheden kan plaatsvinden. Voorts heeft de opleiding naar aanleiding van de vorige visitatie aandacht besteed aan de verzwaring van de studielast en daartoe de inhoudelijke pijlers van de opleiding samen laten komen in drie 9 EC- kernvakken: *Gezin, Opvoeding en Hulpverlening* (jaar 1); *Leerling, Onderwijs en Begeleiding* (jaar 1) en *Samenleving, Opvoeding en Onderwijs* (jaar 2). Naast deze drie kernvakken krijgen studenten zes inhoudelijke steunvakken van 6 EC, waaronder *Inleiding in de pedagogiek, Filosofie en Pedagogiek* en *Pedagogische Ethiek*, die zorgen voor de noodzakelijke verbreding en verdieping als voorbereiding op de pre-minor, de minor en de bachelorthese. In de theoretische vakken (vooral 3^e jaar) besteedt de opleiding aandacht aan verschillende tradities binnen de pedagogiek. Studenten leren kritisch na te denken over ethische of wijsgerige posities en keuzes en benaderingen goed te onderbouwen.

Parallel aan de inhoudelijke vakken besteedt de opleiding aandacht aan professionele vaardigheden (*Gesprekstechnieken, Observatievaardigheden* en *Interviewtechnieken*) en methoden-, statistiek- en diagnostiekvakken (*Statistiek 1, 2 en 3, Methodologie 1, 2 en 3, Meten en Diagnostiek 1 en 2*). De methoden- en statistiekvakken worden gedeeld met de bacheloropleiding Psychologie. Deze vakken bleken kritische evaluaties te krijgen van studenten, met name omdat er relatief weinig voorbeelden uit de pedagogische wetenschappen werden gebruikt. In het collegejaar 2016-2017 is daarom ingezet op een sterkere verbinding tussen deze vakken op de inhoud van het bachelorcurriculum.

De bacheloropleiding biedt studenten in het tweede jaar (pre-minor) en derde jaar de mogelijkheid om te kiezen voor een specifieke inhoudelijke verdieping (minor en these). In de pre-minor (12 EC) in jaar 2 kunnen studenten kiezen uit twee thema's, *Onderwijsprocessen in de Klas* of *Praktijk van*

Pedagogische Hulpverlening, en in de minor (30 EC) in jaar 3 kunnen zij hier een vervolg aan geven door te kiezen uit drie richtingen: *Orthopedagogen in de Klinische Praktijk*, *Orthopedagogen en Passend Onderwijs*, en *Pedagogen en Goed Onderwijs*. Deze drie leerlijnen sluiten aan bij de drie eerdergenoemde kernvakken van 9 EC. Om zich voor te bereiden op een functie in de praktijk moeten studenten ook een disseminatie-opdracht doen om zich te oefenen in het overbrengen van wetenschappelijke kennis aan een breder publiek.

PA²-studenten volgen alle studieonderdelen op het gebied van methoden en technieken van onderzoek. Bij de keuze van inhoudelijke vakken is de relevantie voor de beroepspraktijk waarvoor de Universitaire Pabo opleidt bepalend. Datzelfde geldt voor de invulling van het vaardigheidsonderwijs en de programmaonderdelen die voorbereiden op de arbeidsmarkt. Uit de gesprekken die het panel voerde met de PA²-studenten bleek dat zij tevreden zijn over de opbouw en organisatie van het curriculum en de inhoud van zowel de gedeelde als de beroepsgerichte vakken. Zij gaven aan dat de aansluiting tussen het wo-deel en het hbo-deel in de afgelopen jaren steeds beter is geworden en dat de brede basis die gelegd wordt in het wo-deel een goede vertaling en inbedding vindt in de stages. Ook spraken PA²-studenten hun waardering uit voor de flexibiliteit van de VU en de Pabo's in het oplossen van eventuele knelpunten in roostering. Zowel reguliere studenten als de PA²-studenten waren zeer tevreden met de inhoud, samenhang en organisatie van het programma. Zij prezen de kleinschalige en activerende werkgroepen, de goede samenhang tussen de vakken, de uitwisseling met medestudenten, de toegankelijkheid van de docenten en de verantwoordelijkheid die zij gedurende de studie krijgen in het vormgeven van het eigen leerproces.

Masteropleiding: inhoud en vormgeving

Het panel is positief over de vormgeving en inhoud van het mastercurriculum. Het panel is van mening dat dit curriculum studenten de beoogde wetenschappelijke vorming op masterniveau biedt. Het panel heeft de inhoud en vormgeving van verschillende vakken bekeken en stelt vast dat deze voldoen aan het vereiste wetenschappelijke niveau. Net als de bacheloropleiding is de masteropleiding in sterke mate gericht op de (ortho)pedagogische beroepspraktijk, gecombineerd met een focus op onderzoek en kennisontwikkeling. In beide mastertrajecten (Orthopedagogiek en Onderwijspedagogiek) volgen de studenten vier inhoudelijke vakken (24 EC) en een mastertraject bestaande uit een stage en een masterthese (zie voor de masterthese standaard 4). Zoals ook onder standaard 1 is beschreven is de onderwijspedagogiek-track in september 2017 onder de nieuwe naam *Onderwijs en Innovatie* van start gegaan. In 2017-2018 zal de master Orthopedagogiek worden herzien. Studenten worden in deze track opgeleid tot generalist en hebben daarbij de mogelijkheid zich te specialiseren in de richtingen Jeugd- en Gehandicaptenzorg, en Onderwijs. Tijdens de stage binnen het traject Orthopedagogiek wordt aan de hand van casuïstiek en opdrachten geoefend met alle stappen in het proces van diagnostiek, indicatiestelling en hulpverlening. Studenten die het traject Onderwijspedagogiek en Theoretische Pedagogiek volgen, lopen stage bij een instelling in de zorgstructuur in het onderwijs of doen een onderzoeksstage bij de VU of een externe instelling.

Het panel waardeert de manier waarop de opleiding de integratie van de (klinische) praktijk en wetenschappelijk onderzoek vormgeeft binnen het mastercurriculum, bijvoorbeeld in de masterclasses waarin studenten zich kunnen trainen in het opzetten en uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek. Tegelijkertijd constateert zij dat de eisen in het klinische werkveld sterk richtinggevend zijn voor de inhoud en doorloop van dit uitstroomprofiel. Het beperkte aantal EC maakt het voor de opleiding lastig om, naar het voorbeeld van de bacheloropleiding, profilerende vakken aan te bieden die het bredere domein van de pedagogiek beslaan. Wel ziet het panel mogelijkheden en ruimte om de stageplaatsen nadrukkelijker te betrekken bij de inhoud van het programma; omdat studenten relatief weinig moeite hebben om een passende stageplaats te vinden, zou de opleiding er bijvoorbeeld aan kunnen denken om de masterclasses aan te laten sluiten bij (clusters van) stages en de ontwikkeling van methodieken en vaardigheden binnen de context van de stageplaats te laten plaatsvinden. Daar ligt volgens het panel een mooie kans om de focus op de integratie van kennis, praktijk en vaardigheden verder te ontwikkelen. Alumni gaven bijvoorbeeld aan dat er binnen de opleiding relatief weinig aandacht is voor het coachen van professionals, een

rol die zij vaak wel in het beroepenveld moeten vervullen. Het panel denkt dat deze vaardigheid wellicht al binnen de stages getraind kan worden.

Didactisch concept, werkvormen, studiebegeleiding, kwaliteitsborging

Het panel waardeert de manier waarop visie en doelstellingen van de opleidingen vertaald zijn naar een gezamenlijk didactisch concept waarin activerend en kleinschalig onderwijs centraal staat. Het bachelorcurriculum is de afgelopen periode ingrijpend gewijzigd om het didactisch concept optimaal in te bedden in het programma. Daarbij is vooral aandacht uitgegaan naar de intensivering van het programma door de invoering van werkgroeponderwijs. In de eerste twee jaren van het bachelorprogramma krijgen studenten in plaats van twee hoorcolleges per week per vak, een hoorcollege en twee werkgroepsessies per week per vak waarin onder begeleiding van een tutor studenten actief met de leerstof en de toepassing daarvan aan de slag gaan. Hoewel de zelfstandigheid van de student en de eigen verantwoordelijkheid voor het leerproces gedurende de studie toeneemt, zijn er ook in het derde bachelorjaar per vak uren voor werkgroeponderwijs bijgekomen. In de masteropleiding wordt in sterkere mate uitgegaan van de zelfstandigheid van studenten, maar ook in het masterprogramma volgen studenten werkgroeponderwijs, meestal gecombineerd met hoorcolleges. Tijdens de stage en masterthese krijgen studenten individuele begeleiding van een senior onderzoeker en/of senior klinisch docent.

Het panel heeft naar aanleiding van de bestudeerde documentatie en de gesprekken die zij voerde kunnen vaststellen dat beide opleidingen gevarieerde werkvormen inzetten die studenten ondersteunen en stimuleren om een actieve en betrokken leerhouding aan te nemen en zich bewust te verhouden tot leerstof en vaardigheden. Hoewel de sterke sturing op de betrokkenheid en aanwezigheid van studenten in de eerste twee jaren van het bachelorprogramma als betuttelend ervaren zou kunnen worden, blijkt uit de gesprekken die het panel voerde dat dit allerminst als zodanig wordt ervaren. Het panel stelt vast dat de verplichte werkgroepen bijdragen aan de pedagogische doelstellingen van de opleidingen doordat ze studenten de ruimte en mogelijkheden bieden om het gesprek met elkaar aan te gaan en tot een verdieping en integratie van het geleerde te komen. Bovendien vergemakkelijkt deze structuur de overgang voor hbo-studenten naar wo-onderwijs. Ook studenten en alumni bevestigden ten overstaan van het panel dat de kleinschaligheid van de werkgroepen een goede basis is voor de ontwikkeling van academische vaardigheden en het kritisch nadenken over ethische en normatieve kwesties inherent aan het pedagogische werkveld.

Voorts is het panel positief over de verschillende vormen van studiebegeleiding en de ondersteunende diensten die de opleidingen hun studenten bieden. Vanaf het studiejaar 2011-2012 is er met het invoeren van het bindend studieadvies extra aandacht voor de begeleiding van eerstejaarsstudenten. De tutores van de werkgroepen van de inhoudelijke vakken zijn het eerste aanspreekpunt van de studenten. De studenten met wie het panel gesproken heeft gaven aan dat de toewijzing van een vaste tutor in het eerste jaar op positieve wijze bijdraagt aan de overgang naar academisch onderwijs. Tutoren vervullen in alle jaren een begeleidende rol en houden zicht op mogelijke belemmeringen als het gaat om de studeerbaarheid. Daarnaast zijn er korte lijnen tussen studenten en docenten, zo heeft het panel kunnen vaststellen. Wanneer studenten problemen in de studievoortgang ervaren kunnen zij terecht bij de studieadviseurs van de faculteit. Daarnaast biedt de faculteit extra ondersteuning aan studenten die met een beperking of aandoening (bijvoorbeeld dyslexie of depressie) kampen.

De opleidingen zien op verschillende manieren actief en zorgvuldig toe op de kwaliteit van het programma, zo stelt het panel. Naast de jaarlijkse nationale en facultaire enquêtes, worden de ervaringen van studenten aan de hand van vakevaluaties gemonitord. Daarnaast voeren de coördinator studiesucces en de opleidingsdirecteur twee- tot driemaal per jaar een gesprek met een studentenpanel (bestaande uit een afvaardiging uit verschillende studie jaren) over hoe de opleiding beleefd wordt. De opleidingscommissie (OLC), die is samengesteld uit vertegenwoordiging uit de bacheloropleiding en de masteropleiding, speelt een belangrijke rol in het toezicht op de kwaliteit van de programma's. In het gesprek dat het panel met de opleidingscommissie voerde kwam naar voren dat de OLC haar taken proactief oppakt en de studentleden verschillende acties ondernemen

om hun zichtbaarheid te vergroten door praatjes te houden tijdens colleges en aandacht te vragen voor de commissie in de werkgroepen. De OLC bekijkt alle module-evaluaties en bespreekt opvallende uitkomsten met docenten in kwestie. De OLC wordt in een vroeg stadium betrokken bij de ontwikkeling van het curriculum en de samenstelling van de OER, zo stelt het panel vast. Daarnaast kiest het OLC elk jaar speerpunten waar zij zich, naast de vakevaluaties, op richt. Zo heeft de OLC een evaluatie uitgezet om de studeerbaarheid van de masteropleiding in kaart te brengen en beter zicht te krijgen op de keuzes en verwachtingen van studenten ten aanzien van het programma. Voorts zijn naar aanleiding van een analyse van de OLC de methodiekvakken (die gedeeld worden met de psychologiestudenten) van de bacheloropleiding dusdanig aangepast dat deze beter aansluiten bij de inhoud van het programma, zoals ook hiervoor is beschreven.

Personeel: samenhang en begeleiding

Het panel heeft aan de hand van de documentatie en de gesprekken kunnen vaststellen dat de opleidingen beschikken over deskundige, zeer betrokken, enthousiaste en didactisch onderlegde docenten die als een hecht team gezamenlijk zorgdragen voor zowel de bachelor- als de masteropleiding. Vrijwel alle docenten van de afdeling Pedagogische Wetenschappen hebben de BKO-kwalificatie behaald. Vijf docenten zijn in het bezit van de Senior Kwalificatie Onderwijs (SKO). De opleidingsdirecteur heeft dit jaar de Leergang Onderwijskundig Leiderschap afgerond. Het grootste deel van de docenten heeft naast hun onderwijstaak ook onderzoekstaken binnen een onderzoeksprogramma; een deel van de docenten is werkzaam in de klinische praktijk.

In de gesprekken die het panel met docenten voerde gaven docenten aan dat zij zich ondersteund voelen door het opleidingsmanagement en de faculteit in de uitvoering van hun onderwijstaken. Na een periode van hoge werkdruk waarin er gezamenlijk is gewerkt is aan de herziening van het programma is de opleiding in rustiger vaarwater beland, zo gaven docenten te kennen. Zij stelden dat het programma nu goed draait en tot meer efficiënte werkwijzen heeft geleid. Het panel was onder de indruk van de onderlinge afstemming en samenwerking binnen het docententeam. Vakcoördinatoren en de coördinator van de bacheloropleiding besteden veel aandacht aan kwaliteitsborging. Zo is er wekelijks overleg tussen de vakcoördinatoren, vakdocenten, tutor coördinator en de tutores van de werkgroepen om er zorg voor te dragen dat de inhoud van hoorcolleges en werkgroepen op elkaar is afgestemd en eventuele knelpunten te bespreken. Ook vakoverstijgend zijn er structurele overlegmomenten binnen het docententeam.

Het panel zou de opleidingen willen adviseren goed zicht te houden op de kwaliteit en het functioneren van de tutores, die immers als procesbegeleiders veel van de contacturen met studenten voor hun rekening nemen. De opleidingen zijn zich hier zeer van bewust en konden het panel goed uitleggen hoe zij tutores ondersteunen bij de uitvoering van hun taken. Tutores zijn (veelal recent) afgestudeerd in de pedagogische wetenschappen en hebben soms daarnaast verschillende andere functies binnen of buiten de VU. In sommige gevallen zijn zij als aio werkzaam. Zij functioneren als directe lijn naar de studenten toe en kunnen daarmee mogelijke belemmeringen in het leerproces signaleren. Er is een tutorcoördinator die tutores koppelt aan vakken, op basis van hun achtergrond en specialisatie. Naast de wekelijkse overlegmomenten per vak, worden tutores bij het onderwijs ondersteund door de uitgebreide en gedetailleerde tutorhandleidingen die zijn opgesteld. Studenten kunnen bovendien in de vakevaluaties expliciet feedback geven op de tutores en werkgroepen. Zowel bachelor- als masterstudenten waren zeer positief over de deskundigheid en betrokkenheid van vakdocenten en tutores.

Studenten en alumni hebben veel waardering voor de deskundigheid en betrokkenheid van docenten. Volgens hen zijn de docenten zeer mensgericht en staan zij model voor hoe men als pedagoog moet handelen. In gesprek met het panel gaven studenten en alumni aan dat er een open sfeer is binnen de opleidingen en dat docenten belang hechten aan de mening van studenten. Ook nemen docenten concrete maatregelen om op basis van feedback het onderwijs te verbeteren.

Het panel heeft met de opleidingsdirecteur, opleidingscoördinatoren en de docenten gesproken over de impact van de curriculumwijziging van de bacheloropleiding in de afgelopen jaren. Docenten

gaven te kennen dat zij veel hebben moeten investeren in deze transitie, maar dat zij ook trots zijn op wat de veranderingen hebben opgeleverd. Nu het nieuwe curriculum goed draait en het een kwestie is van het onderwijs op peil houden, merken zij dat het bijdraagt aan de integratie en verdieping van de leerstof en de activatie van de studenten. Daarmee is het lesgeven ook effectiever geworden. Het panel is verheugd te vernemen dat er innovatiegelden beschikbaar zijn gesteld voor onderwijsontwikkeling nu ook het masterprogramma een curriculumwijziging zal ondergaan.

Bachelor- en masterstudenten krijgen individuele begeleiding bij het schrijven van de these. Het onderzoeksplan wordt voorgelegd aan de begeleider en een onafhankelijke tweede beoordelaar, en na goedkeuring wordt het onderzoekstraject voortgezet onder supervisie van de begeleider. De begeleider en tweede beoordelaar beoordelen onafhankelijk van elkaar het eindproduct. Uit de gesprekken die het panel voerde met masterstudenten en alumni blijkt dat er soms wel verschillen zijn in de intensiteit en invulling van de begeleiding. Maar studenten waren over het geheel genomen zeer tevreden over de inzet, betrokkenheid en toegankelijkheid van hun thesebegeleiders. Tijdens de masterstage is de dagelijkse begeleiding in handen van de praktijkbegeleider en de stagebegeleider vanuit de opleiding bezoekt de student minimaal 1 keer en beoordeelt het traject op basis van input van de praktijkbegeleider. Studenten zijn zelf verantwoordelijk voor het vinden van een stageplek, wat over het algemeen goed lukt omdat studenten in veel gevallen uit verschillende regio's komen en daar een stageplaats zoeken.

Instream en doorstroom

Volgens de bachelorstudenten zijn er geen belemmeringen of knelpunten in het programma die hun studievoortgang en doorstroom naar de master belemmerden. Ook de studenten van de academische pabo bevestigden dat het programma voor hen goed te doorlopen is. Wel blijkt uit de rendementcijfers dat de instroom terugloopt en dat er een relatief hoge uitval is in het eerste jaar, rond 26%, wat volgens de bacheloropleiding waarschijnlijk samenhangt met de invoering van de BSA. Het panel is blij te horen dat er voornemens zijn om op korte termijn deze gegevens te analyseren aan de hand van het recent voor de VU ontwikkelde data-analyse systeem Student Analytics. De bacheloropleiding wil daarbij ook kijken naar eventuele samenhang tussen het startniveau van studenten en de plekken waar studenten geworven worden om mogelijkserwijs de wervingsstrategie aan te passen.

Hoewel de gemiddelde studieduur van de masteropleiding sinds 2012-2013 is afgenomen van 24 maanden naar 20 maanden, overschrijden de meeste studenten de nominale studieduur van twaalf maanden. In het gesprek met de bachelor- en masterstudenten werd duidelijk dat veruit het grootste deel van de studenten er bewust voor kiest om de master in twee jaar te doorlopen. Dit heeft enerzijds te maken met het feit dat studenten naast de studie werken (veel studenten die via de premaster zijn ingestroomd zijn al werkzaam in het beroepenveld; PA² studenten zijn in meeste gevallen al werkzaam als leerkracht; sommige studenten moeten om financiële redenen een baan nemen naast de studie) en anderzijds wordt deze keuze beïnvloed door de lengte van de stages die in de meeste gevallen langer duren dan de 18 EC die ervoor staan. De masteropleiding biedt studenten dan ook de mogelijkheid om het programma deeltijds te volgen door het onderwijs alleen op vrijdag te geven. De opleiding houdt, in samenwerking met de OLC, goed zicht op de verwachtingen, ervaringen en studieplanning van (aankomende) masterstudenten door middel van gesprekken en enquêtes.

Internationalisering

Pedagogische Wetenschappen heeft op internationaal niveau weinig equivalente opleidingen. Zowel de bachelor- als masteropleiding zijn voornamelijk Nederlandstalig, waardoor het volgen van een volledige bacheloropleiding voor buitenlandse studenten niet mogelijk is zonder de benodigde taalvaardigheid. De instroom van studenten met een buitenlandse bachelor in de master wordt tevens bemoeilijkt doordat het hen veelal ontbreekt aan de noodzakelijke diagnostische en/of methodologische voorkennis om te mogen instromen, naast de noodzakelijke kennis van de inrichting van en regelgeving rond relevante instituties in Nederland. Niettemin streven beide opleidingen ernaar om het internationale karakter van de curricula te versterken. In de eerste plaats door de

inzet van internationale literatuur en inzichten uit het internationale wetenschappelijke domein binnen de diverse vakken. Voorts wordt een deel van de bacheloropleiding in het Engels verzorgd om internationale studenten aan te trekken en de aansluiting met de Engelstalige researchmasters te vergemakkelijken. Hoewel studenten ook een deel van hun opleiding (minor, masterstage en/of these) in het buitenland kunnen volgen, kiest slechts een minderheid hiervoor, zo blijkt ook uit de gesprekken met de studenten. Dit geldt met name voor de orthopedagogiek studenten die zich richten op de registratie bij de NVO en het behalen van de basisaantekening diagnostiek. Het panel onderkent dat de invulling van een internationale oriëntatie bij pedagogische wetenschappen een moeilijke opgave is, maar ziet voor de bacheloropleiding juist kansen voor samenwerking met verwante disciplines in het internationale domein, mede dankzij haar brede profilering en theoretische basis. Zij zou de opleiding dan ook willen oproepen deze mogelijkheden verder te verkennen.

Overwegingen

De bovenstaande bevindingen in overweging nemende, stelt het panel vast dat de bachelor- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen de eindkwalificaties hebben vertaald in coherente programma's met een duidelijke cumulatieve opbouw, ondersteund door een effectief didactisch concept gericht op kleinschalig en activerend onderwijs. Het panel heeft waardering voor de manier waarop beide opleidingen in de afgelopen jaren met concrete acties opvolging hebben gegeven aan de aanbevelingen uit de vorige visitatie. De opbouw in het bachelor- en masterprogramma is dusdanig vormgegeven dat studenten in toenemende mate meer verantwoordelijkheid krijgen voor het eigen leerproces. Het panel heeft verder veel waardering voor de onderlinge betrokkenheid en structurele afstemming binnen het docententeam, dat gezamenlijk zorg draagt voor zowel het bachelor- als het masterprogramma. Wel zou zij willen aandringen op een verdere standaardisering en stroomlijning van de thesebegeleiding in beide opleidingen. Studenten spreken zeer waardeerend over de deskundigheid, toegankelijkheid en verbetergerichtheid van docenten en ontvangen daarnaast goede ondersteuning bij de studievoortgang en de keuzes die zij moeten maken. De proactieve opleidingscommissie draagt aantoonbaar bij aan de borging en verbetering van de onderwijskwaliteit en de opleidingsspecifieke voorzieningen stellen studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te behalen.

Bacheloropleiding

Het panel is lovend over de inhoud en vormgeving van het bachelorprogramma. De brede en verdiepende profilering zoals deze tot uitdrukking komt in de eindtermen wordt naar het oordeel van het panel volledig waargemaakt in het curriculum. Er is een goede, en voor studenten uitdagende, integratie van kennis en vaardighedenvakken, dankzij de parallelle programmering, de doorlopende leerlijnen (kernvakken, pre-minoren en minoren) en de inzet van gevarieerde werkvormen en werkgroepen waarin er op kritisch-reflectieve wijze dieper ingegaan wordt op de leerstof en relevante casuïstiek. Voorts besteedt de opleiding, naast de klinische en beroepsgerichte onderdelen, nadrukkelijk aandacht aan de normatief-ethische dimensies en wijsgerige benaderingen van de discipline, zoals ook uit de gebruikte literatuur en de bestudeerde vakken kan worden afgeleid. Het panel prijst de aanzet die is gemaakt om studenten te trainen in de toepassing van kwalitatieve onderzoeksmethodieken en zou de opleiding willen stimuleren dit studieonderdeel verder uit te bouwen. Het panel is erg enthousiast over het bachelorprogramma en is van mening dat de bacheloropleiding vanwege voorgenoemde punten op deze standaard zonder meer in aanmerking komt voor het predicaat 'goed'.

Masteropleiding

Het panel is positief over de inhoud en vormgeving van het mastercurriculum dat (onderwijs)pedagogiek en orthopedagogiek studenten de beoogde wetenschappelijke vorming op masterniveau biedt, zoals ook is af te leiden uit de bestudeerde vakken. De masteropleiding is in sterke mate gericht op de (ortho)pedagogische beroepspraktijk, gecombineerd met een focus op onderzoek en kennisontwikkeling. Ook bij de masteropleiding ziet het panel een passende vertaling van het didactisch concept en de integratie van kennis en vaardigheden binnen de diverse studieonderdelen. Tegelijkertijd stelt zij vast dat de beperkte doorlooptijd van de masteropleiding

een onderscheidende inhoudelijke profilering bemoeilijkt. Het panel stelt vast dat één jaar erg kort is voor studenten om zich alle noodzakelijke pedagogische kennis en praktische vaardigheden op masterniveau eigen te maken en ondersteunt het streven van de opleiding naar een tweejarig masterprogramma. Het panel zou de opleiding willen aanmoedigen, naar het voorbeeld van de bacheloropleiding, na te denken over manieren om de bredere domein van de pedagogiek in het curriculum een plaats te geven. Het panel ziet verder kansen om de stageplaatsen nadrukkelijker te betrekken bij de inhoud van het programma.

Conclusie

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'goed'.

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoende'.

Standaard 3: Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Toelichting:

De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

De toetsing binnen het bachelor- en masterprogramma is georganiseerd en vormgegeven op basis van dezelfde uitgangspunten. Tenzij anders beschreven, gelden onderstaande bevindingen voor beide opleidingen. Het panel is nagegaan of de opleidingen beschikken over een adequaat systeem van toetsing. Het heeft daarbij gekeken naar het functioneren van de examencommissie, het systeem van toetsing en beoordeling, de gebruikte toetsvormen en de beoordelingen van de eindwerken.

Examencommissie

De examencommissie ziet toe op de toetskwaliteit en de uitvoering van het toetsbeleid van de bachelor- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen, dat is gebaseerd op het toetsbeleid van de Faculteit der Gedrags- en Bewegingswetenschappen. Alle leden van de examencommissie hebben aan de VU een interne training voor examencommissieleden gevolgd. Zij worden ondersteund door een externe toetsdeskundige. Deze is lid van verschillende examencommissies, werkzaam op de centrale beleid- en kwaliteitsafdeling van de VU en daarmee in staat gespecialiseerde kennis in te brengen en ervaringen binnen andere opleidingen te delen.

De examencommissie is betrokken bij de aanstelling van examinatoren, geeft advies over fraudebeleid, zorgt voor een correcte afhandeling van fraudegevallen en behandelt klachten, verzoeken tot toelating en vrijstellingen. Zij evalueert de kwaliteit van de toetsing aan de hand van vakevaluaties, slaagpercentages en psychometrische toetsanalyses. Ook controleert zij steekproefsgewijs tentamens, bijhorende antwoordmodellen en instructies voor beoordeling, in combinatie met de behaalde resultaten. Het panel prijst de proactieve houding van de examencommissie die verschillende beleidsdocumenten heeft ontwikkeld om docenten extra te ondersteunen op het gebied van toetskwaliteit, waaronder de richtlijn 'Handelingsadvies bij betrouwbaarheid- en itemanalyses' en de richtlijn 'Omgang met cesuur'. De examencommissie is ook betrokken geweest bij de opstelling van het recent ontwikkelde toetsprogramma en heeft bijgedragen aan het samenstellen van 'rubrics' voor ieder vak.

Binnen de faculteit is de afgelopen jaren toegewerkt naar één centrale facultaire examencommissie die toeziet op de toetsing van alle opleidingen binnen de faculteit. De centrale facultaire Examencommissie zal bestaan uit een beleidskamer die de beleidstaken van de examencommissie zal uitvoeren en per cluster een examensubcommissie die de operationele taken zal uitvoeren. In de gesprekken die het panel voerde met de examencommissie Pedagogische Wetenschappen bleek dat de samenwerking op facultair niveau goed verloopt, ook nu zij in transitie zijn en de verdeling van

taken en verantwoordelijkheden nog gaande is. Examencommissieleden spraken van een goede afstemming en integratie van werkzaamheden en benadrukten het belang van de examensubcommissie in de borging van de toetskwaliteit per opleiding.

Waar de examencommissie lange tijd alle mastertheses en bijbehorende beoordelingen van alle uitstroomrichtingen controleerde, is naar aanleiding van aanbevelingen uit de midtermreview overgegaan tot een steekproefsgewijze controle. Ook de controle van de bachelortheses vindt steekproefsgewijs plaats. In 2015-2016 en 2016-2017 zijn de beoordelingsformulieren voor de stage opnieuw ontwikkeld en door de Examencommissie goedgekeurd. Sinds academiejaar 2016-2017 is ook de stage een eindwerk. De examencommissie zal daarom ook naar de eindproducten en beoordeling van dat vak gaan kijken. De examencommissie let bij de controle op de stage- en thesebeoordelingen op volledigheid en transparantie in relatie tot het gegeven eindcijfer. In de afgelopen jaren zijn er door de examencommissie geen problemen geconstateerd voor wat betreft het eindniveau en de manier waarop dit wordt beoordeeld.

Beoordeling eindwerken

Om tot een consistente beoordeling van het eindniveau van de studenten te komen, worden zowel de beoordelingsformulieren voor de bachelor- en mastertheses als die van de stagedocumenten bij de klinische stages jaarlijks geëvalueerd. Aan het einde van het collegejaar vindt onder leiding van de bachelor- en masterthesecoördinatoren, en in aanwezigheid van een toetsdeskundige, een kallibratiesessie met de these- of stagebegeleiders plaats. Tijdens deze kalibratiebijeenkomsten worden de ervaringen met de beoordelingsformulieren besproken en worden eventueel wijzigingen aangebracht in de formulieren die voor het nieuwe collegejaar zullen worden gebruikt.

De beoordelingsformulieren voor de theses zijn recent vernieuwd en het panel is daar lovend over. De formulieren zijn zeer helder gestructureerd aan de hand van relevante categorieën en criteria. Voor zowel de bachelor- en de masterstudenten gaat het daarbij om dezelfde indeling en inhoud, met accentverschillen gerelateerd aan de eindtermen van de bachelor- en masteropleiding. Het feit dat het beoordelingsformulier ruimte biedt voor de beoordeling van de verschillende types onderzoek (theoretisch dan wel empirisch) acht het panel zeer waardevol. Het panel stelt vast dat de beoordelingsformulieren over het geheel genomen volledig en soms zeer uitgebreid worden ingevuld, al waren er ook voorbeelden van beoordelingsformulieren die meer kwantitatief waren ingevuld of waarin niet elk criterium van toelichtend commentaar was voorzien. Verder kan het panel zich over het geheel vinden in de eindbeoordeling van de verschillende bachelor- en mastertheses. In sommige gevallen zou het panel een lagere beoordeling hebben gegeven, maar er waren ook een aantal bachelor- en mastertheses die in de ogen van het panel van een hoger niveau waren dan het gegeven eindcijfer. Het viel het panel verder op dat feedback in de beoordelingsformulieren in een enkel geval niet leek aan te sluiten bij de uiteindelijke beoordeling. Het panel heeft er op basis van de gesprekken die zij voerde veel vertrouwen in dat de opleidingen middels terugkerende kalibratiesessies dit aspect blijvend aandacht zullen geven.

Voor de bachelortheses werd tot 2016-2017 een systeem gehanteerd dat voorzag in twee beoordelaars wanneer er sprake is van twijfelgevallen, dat wil zeggen, zeer lage of zeer hoge cijfers. Vanaf 2017-2018 zullen de bachelortheses standaard door twee beoordelaars worden beoordeeld. Als proef is in 2016-2017 een selectie bachelortheses al door twee beoordelaars beoordeeld, waarvan het panel een aantal heeft bestudeerd. Het panel juicht de keuze voor twee beoordelaars toe. De onafhankelijkheid van de beoordeling van de bachelortheses is in de jaren daarvoor geborgd door de controles die de examencommissies jaarlijks uitvoerde om zicht te houden op het eindniveau. Bij beide opleidingen let men op de onafhankelijkheid van de tweede beoordelaar. Soms gaat er een lichte expertisecheck overheen om ervoor te zorgen dat de tweede beoordelaar wel in staat is om inhoudelijk de these te beoordelen. De opleiding heeft goede procedures ontworpen om tot een valide en transparant eindcijfer te komen: beide beoordelaars vullen onafhankelijk van elkaar het beoordelingsformulier in en stellen vervolgens gezamenlijk het eindcijfer vast en bespreken dit in persoonlijk gesprek met de student.

Toetsstelsel en toetsvormen

Zoals beschreven is het toetsbeleid van de opleidingen Pedagogische Wetenschappen afgeleid van het facultaire toetsbeleid, dat op zijn beurt aansluit bij het VU-brede beleid aangaande toetsing. Het toetsbeleid beschrijft de rol en verantwoordelijkheden van alle betrokkenen bij het examineringsproces aan de hand van de interne kwaliteitszorgcyclus van de faculteit. Elk vak heeft een door de opleidingsdirecteur voorgedragen - en door de examencommissie aangewezen - examinerator (meestal tevens de vakcoördinator). De examinerator ziet bij het opstellen van een toets toe op een heldere relatie met de leerdoelen en de eindkwalificaties van de opleiding en een goede afspiegeling van alle onderwerpen in de toets. Bij het opstellen van schriftelijke toetsen wordt het vier-ogen principe toegepast, waarbij een collega de door de examinerator ontworpen vragen en het antwoordmodel beoordeelt en waar nodig suggesties ter verbetering geeft.

De opleidingen hebben in de afgelopen jaren veel gedaan aan de professionalisering van de docenten op het gebied van toetsbeleid en toetskwaliteit, zo heeft het panel kunnen vaststellen. Docenten konden deelnemen aan diverse workshops op het vlak van toetsing (zoals werken met toetsmatrizen, het bijhouden van een toetsdossier, constructieve alignment; (bij)scholing in het maken en beoordelen van meerkeuzevragen) en men houdt zeer regelmatig overleg en kalibratiesessies met het docententeam waarin er aandacht is voor de validiteit en objectiviteit van de toetsing. De opleidingen hebben recent elk een toetsprogramma opgesteld om toezicht te houden op de leerdoelen en toetsvormen van vakken in relatie tot de eindkwalificaties van de opleiding als geheel. Het panel heeft de toetsprogramma's kunnen bekijken en is positief over het inzicht die zij bieden in de opbouw van de vakken in relatie tot de toetsing en de eindtermen.

Het toets- en beoordelingssysteem van de opleidingen is zo ingericht dat met de vordering van de student door de programma's heen het accent geleidelijk verschuift van het beoordelen of studenten de noodzakelijke kennis, vaardigheden en attitude hebben eigengemaakt, naar het beoordelen of zij in staat zijn deze te integreren en toe te passen. Ook streven de opleidingen naar een passende variatie in toetsvormen, zowel binnen de programma's als geheel als binnen afzonderlijke onderwijseenheden. Het panel onderschrijft deze uitgangspunten en heeft beide principes teruggezien in de toetsen die zij heeft bestudeerd.

In de bacheloropleiding worden kennis en inzicht getoetst in schriftelijke meerkeuzetoetsen en schriftelijke toetsen met open vragen en de toepassing van kennis en inzicht, oordeelsvorming en communicatie meestal in opdrachten, papers, verslagen en/of mondelinge presentaties. De toetsing van de vaardighedenvakken Gespreksvoering, Interviewvaardigheden en Observatievaardigheden vindt plaats aan de hand van een verslag van een gesprek, interview en observatie, naast een reflectieverslag over de ontwikkeling van de in deze vakken ontwikkelde vaardigheden; hiermee worden ook de leervaardigheden getoetst. In de masteropleiding schrijven studenten in verschillende masterclasses een onderzoeksvoorstel dat wordt beoordeeld en reeds kan dienen als onderzoeksvoorstel voor de masterthese. Daarnaast worden kennis, inzicht en toepassing in de meeste gevallen getoetst met een schriftelijke toets. De overige vakken zijn in te delen in vakken die voornamelijk kennisverwerving als doel hebben en vakken die naast kennisverwerving ook gericht zijn op het trainen van specifieke vaardigheden. De eerste categorie wordt getoetst door middel van een schriftelijke toets of paper, de tweede categorie wordt getoetst door middel van opdrachten, een verslag en/of een schriftelijke toets en soms een mondelinge presentatie.

De informatievoorziening aan studenten aangaande leerdoelen, toetsing, toetscriteria en weging is goed, zo heeft het panel kunnen constateren. Informatie hierover is te vinden in de studiehandleidingen van de vakken. De studenten die het panel gesproken heeft gaven aan dat zij goed op de hoogte zijn van de eisen die aan hen worden gesteld binnen elk vak en dat zij de gelegenheid krijgen om middels oefententamens zich voor te bereiden op de eindtoets. Ook waren studenten tevreden over het feit dat er voldoende mogelijkheid is voor herkansing en dat grote vakken vaak in deeltentamens worden afgetoetst.

Overwegingen

Het panel is van oordeel dat beide opleidingen op deze standaard in aanmerking komen voor de kwalificatie 'goed'. In de eerste plaats spreekt het panel haar waardering uit voor het systeem van de toetsing van de opleidingen. Zij stelt vast dat het toetsbeleid in lijn is met de facultaire en universitaire kaders. De examencommissie vat haar taken proactief op en onderneemt op gestructureerde wijze acties om goed toezicht te houden op het toetsproces, de borging van de toetskwaliteit en het eindniveau. Ook is het panel positief over de aanstelling van de externe toetsdeskundige, die dankzij zijn expertise de opleidingen en de examencommissie kan ondersteunen bij de vormgeving en uitvoering van het toetsbeleid.

De toetsing in de opleidingen is dusdanig vormgegeven dat deze aansluit op de leerdoelen per vak en de opbouw in het curriculum. De variatie in de toetsvormen sluit aan bij de doelstellingen van de programma's, zo oordeelt het panel. De opleidingen maken gebruik van het vierogen-principe bij de opstelling en beoordeling van toetsen, alsook bij de beoordeling van de theses en stages. Studenten worden goed geïnformeerd over zaken rondom toetsing. Daarmee is de validiteit, betrouwbaarheid en transparantie van de toetsing goed geborgd.

Voorts is het panel zeer te spreken over de recent ingevoerde beoordelingsformulieren en het doordachte beleid rondom de beoordeling van de theses. Uit de gesprekken die het panel voerde bleek hoezeer de opleiding actief investeert in de kwaliteit van de beoordelingen en blijvend zorgdraagt voor een goede kwaliteitscultuur rondom toetsing. Het panel prijst de nadrukkelijke aandacht die uitgaat naar de onderlinge afstemming van de beoordelingsprocedures en de kallibratie van de beoordelingen. Aangaande de beoordelingsprocedures van de eindthesen zou het panel de opleidingen willen adviseren om het huidige beleid voort te zetten en daarbij blijvend aandacht te houden voor de onafhankelijkheid van de tweede beoordelaar en voor de transparantie van de relatie tussen de feedback op het formulier en het uiteindelijke cijfer. Concluderend stelt het panel vast dat beide opleidingen een weldoordacht en coherent toetssysteem hanteren waarin de kwaliteit van de toetsing structureel is geborgd, mede dankzij de proactieve en controlerende rol van de examencommissie en de structurele afstemming binnen het docententeam. Op basis van deze overwegingen beoordeelt het panel deze standaard voor beide opleidingen als 'goed'.

Conclusie

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'goed'.

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'goed'.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting:

Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Het panel heeft het gerealiseerde eindniveau van de opleidingen beoordeeld aan de hand van een steekproef van vijftien bachelortheses voor de bacheloropleiding en vijftien masterthesen voor de masteropleiding. Bij de steekproef is rekening gehouden met de verschillende uitstroomprofielen van beide opleidingen. Een nadere beschrijving van de selectieprocedure van de theses is terug te vinden bij de toelichting op de werkwijze van het panel. Verder heeft het panel gesproken met een aantal alumni van de opleiding om een beeld te verkrijgen van de aansluiting van de opleidingen op de arbeidsmarkt.

De bacheloropleiding wordt afgerond met een bachelorthese (12 EC) waarin studenten laten zien dat zij in staat te zijn om de in de opleiding opgedane kennis en vaardigheden in te zetten ten behoeve van het opzetten en uitvoeren van pedagogisch onderzoek, maar ook om de resultaten van dat onderzoek op een heldere wetenschappelijke en algemeen-toegankelijke manier op te schrijven en te communiceren naar derden. Studenten geven aan welke onderzoeksthema's hun voorkeur hebben op basis van een lijst van mogelijke onderwerpen die gekoppeld zijn aan lopende onderzoeksprojecten binnen de afdeling Pedagogische Wetenschappen. Voor de studenten van PA² betreft dit een lijst van vijf thema's en voor de reguliere studenten een lijst van twaalf thema's.

In de gesprekken die het panel voerde met alumni van de bacheloropleiding, onder wie de huidige masterstudenten, kwam naar voren dat zij tevreden zijn over de toewijzing van de onderwerpen die vrijwel altijd overeenkomt met hun voorkeur. Ook waren zij positief over het feit zij binnen het gekozen onderzoeksthema een eigen onderzoeksvraag moeten formuleren en zelf de onderzoeksmethoden moeten kiezen. Sommige studenten hebben ook zelf nieuwe datasets verzameld om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. Het panel benadrukt de waarde van het doorlopen van de gehele onderzoekscyclus en zou de opleiding willen aansporen om er nog meer op toe te zien dat studenten voldoende mogelijkheden hebben om zelf een onderzoeksthema te kiezen en te komen tot een eigen onderzoeksofzet.

De masteropleiding wordt afgesloten met het mastertraject, bestaande uit een masterstage (18 EC) en een masterthese (18 EC). Net als bij de bachelorthese verricht de student individueel onderzoek naar een pedagogisch thema binnen het gekozen uitstroomprofiel, waarbij er uit een lijst van thema's gekozen wordt. Het verschil met de bachelorthese is dat de masterstudenten zelfstandig het onderzoek dienen te ontwerpen en uit te voeren. Studenten kunnen ook kiezen voor een eigen onderwerp, maar dienen daartoe eerst een goed onderzoeksplan in te dienen dat door de opleiding moet worden goedgekeurd.

Het panel stelt dat het gemiddelde wetenschappelijke niveau van de bacheloreindwerken goed is. Een heel aantal van de theses vallen op door goede onderzoeksvragen, een mooie structurering, helder taalgebruik, relevante verwijzingen naar actuele internationale literatuur, goede reflectie en wetenschappelijke diepgang. De kwaliteit van de bachelorscripties valt naar de mening van het panel in sommige gevallen zelfs hoger uit dan de voor de bacheloropleiding geformuleerde eindkwalificaties. Het panel heeft ook zwakkere scripties bestudeerd waarin met name de structurering en opzet minder transparant waren, het taalgebruik slordig was en de inzet van concepten onduidelijk. De beperkingen van deze scripties werden in veruit de meeste beoordelingen ook als zodanig benoemd en vertaald naar een passend lager cijfer.

Aangaande de masterscripties stelt het panel dat deze masterscripties van een adequaat wetenschappelijk niveau waren. Het panel heeft sterke masterscripties gezien die qua structuur, taalgebruik, verwijzingen en wetenschappelijke diepgang ruimschoots voldeden aan de eisen. De zwakkere scripties vertoonden vooral gebreken op het vlak van structurering, de inzet van concepten en methodieken en een gebrekkige discussie over de resultaten. Ook bij de masterscripties werden deze zwaktes door de beoordelaars onderkend en uitgedrukt in een passend lager cijfer. Het viel het panel verder op dat veel masterthesen gebruik maken van bestaande grote datasets en onderzoeksmethoden waardoor de onderzoeksvragen niet altijd logisch aansluiten bij data die gebruikt worden. Het panel de opleiding willen aansporen om er nadrukkelijk op toe te zien dat masterstudenten de gehele onderzoekscyclus zelfstandig doorlopen. Ook zou zij de masteropleiding willen stimuleren om de mogelijkheden voor een eigen invulling van het afstudeeronderzoek door masterstudenten (i.e. onderwerpskeuze en onderzoeksontwerp) verder te ontwikkelen.

Aansluiting beroepenveld, alumni

Tijdens het bezoek heeft het panel gesproken met een aantal alumni van de bachelor- en masteropleidingen. Het contact tussen alumni en de opleiding wordt onderhouden via bestaande professionele netwerken. Een aantal alumni maakt deel uit van de werkveldadviesraad die is aangesteld om de aansluiting op de praktijk te borgen. Alumni worden ook regelmatig door de

opleidingen gevraagd om mee te denken over de opleiding en binnen het programma te vertellen over hun ervaringen met de stage en de overgang naar het beroepenveld. Desgevraagd gaven alumni aan dat zij op meer structurele basis bij de opleidingen betrokken zouden willen worden en belangstelling hadden voor mogelijk lidmaatschap van een alumnivereniging. De leden van de werkveldadviesraad die het panel gesproken heeft zijn geraadpleegd over de herziening van het bachelorcurriculum en de eindtermen.

In de gesprekken met de bachelor-alumni, op dit moment masterstudenten, kwam naar voren dat zij goed toegerust waren op de doorstroming naar het masterprogramma. Opvallend was daarbij dat het merendeel van de PA² studenten de bacheloropleiding vervolgden met een masteropleiding – in gesprek met het panel gaven zij te kennen dat het wetenschappelijke niveau van de bacheloropleiding zeker een meerwaarde heeft in de uitoefening van hun functie als leerkracht in het basisonderwijs, maar dat het afronden van een masteropleiding een logisch en gewenst vervolg is op hun keuze voor de bacheloropleiding. De alumni van de masteropleiding hadden allemaal, hoewel recent afgestudeerd (2015-2017), een passende functie kunnen vinden in het beroepenveld. Zij gaven aan goed voorbereid te zijn op de arbeidsmarkt en waren met name positief over de stage die een belangrijke brug vormde naar het werkveld. Alle orthopedagogiek-alumni met wie het panel heeft gesproken hebben hun basisaantekening gehaald, dankzij de supervisie die de masteropleiding hiervoor biedt.

Opvallend is dat een deel van de alumni niet direct op wo-niveau aan de slag (kunnen) gaan, maar starten met een functie op hbo-niveau. Dit heeft enerzijds te maken met de hoge concurrentie in het beroepenveld, anderzijds met de samenstelling van de instroom in de master: masterstudenten die via het Pre-masterprogramma en de Universitaire Pabo instromen, combineren de opleiding vaak met een baan op hbo-niveau. Na het behalen van hun Masterdiploma blijven zij dat doen (PA²-alumni) of gaat er enige tijd overheen voordat zij een baan op academisch niveau vinden.

Overwegingen

Het panel beoordeelt het eindniveau van de bacheloropleiding als 'goed'. In de eerste plaats stelt het panel op basis van de bestudeerde scripties en het gesprek met de alumni vast dat de afgestudeerden van de bachelor- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen de beoogde eindkwalificaties ruimschoots realiseren. In het geval van de bachelortheses stelt het panel vast dat deze gemiddeld van een goed wetenschappelijke niveau zijn en laten zien dat studenten de onderzoekscyclus uitstekend beheersen. De kwaliteit van de bachelortheses valt naar de mening van het panel in sommige gevallen zelfs hoger uit dan de voor de bacheloropleiding geformuleerde eindkwalificaties. De beoordelingen van de bachelortheses weerspiegelden de variatie in de kwaliteit van de eindwerken. Daarnaast zijn alumni goed toegerust om door te stromen naar de master Pedagogische Wetenschappen of een equivalent daarvan, zo heeft het panel kunnen vaststellen op basis van de gesprekken en de bestudeerde documentatie. Het panel is positief over de hoge kwaliteit van de bachelortheses en het niveau van de alumni en is van oordeel dat de bacheloropleiding daarmee in aanmerking komt voor de kwalificatie 'goed' op standaard 4.

Het panel beoordeelt het eindniveau van de masteropleiding als 'voldoende'. Volgens het panel voldeden de masterthesen aan het vereiste niveau. Het panel trof zowel sterkere als zwakkere thesen aan, waarbij het kwaliteitsverschil meestal zat in de formulering van de onderzoeksvraag, taalgebruik, de structurering van de these en de discussie over de resultaten. Daarbij viel het op dat de geformuleerde onderzoeksvragen soms op gespannen voet staan met de bestaande datasets die voor de beantwoording van die vragen worden ingezet. De beoordelingen van de masterthesen weerspiegelden de variatie in de kwaliteit van de eindwerken. Alumni vinden binnen afzienbare tijd passend werk in het beroepenveld en voelen zich in praktisch opzicht gedegen voorbereid op hun uiteindelijke functies. Het panel zou de masteropleiding willen aanmoedigen om na te denken over een meer structurele invulling van de alumni-relaties, gezien de feedback van de alumni tijdens het bezoek. Ook zou zij de masteropleiding willen aansporen om studenten meer mogelijkheden te bieden voor een eigen invulling van het afstudeertraject en erop toe te zien dat alle studenten in staat zijn om zelfstandig de gehele onderzoekscyclus te doorlopen.

Conclusie

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'goed'.

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'.

ALGEMEEN EINDOORDEEL

Het panel heeft Standaard 1, 2, 3 en 4 voor de bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen beoordeeld als 'goed'. Volgens de beslisregels van de NVAO is het algemeen eindoordeel van het panel over de opleiding daarmee 'goed'.

Het panel heeft Standaard 1, 2 en 4 voor de masteropleiding Pedagogische Wetenschappen beoordeeld als 'voldoende'. Standaard 3 is beoordeeld als 'goed'. Volgens de beslisregels van de NVAO is het algemeen eindoordeel van het panel over de opleiding daarmee 'voldoende'.

Conclusie

Het panel beoordeelt de *bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen* als 'goed'.

Het panel beoordeelt de *masteropleiding Pedagogische Wetenschappen* als 'voldoende'.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN

Em. prof. dr. C. (Carla) Vlaskamp (voorzitter) was na haar studie orthopedagogiek werkzaam op verschillende terreinen (revalidatie, schooladviesdienst, gehandicaptenzorg) en in verschillende plaatsen in binnen- en buitenland, waaronder Enschede, Willemstad (Curaçao), Maseru (Lesotho) en Groningen. Van 1985 tot 2014 was zij werkzaam bij de afdeling Orthopedagogiek van de Rijksuniversiteit Groningen. Haar voornaamste aandachtsgebied in onderwijs en onderzoek betreft personen met (zeer) ernstige verstandelijke en meervoudige beperkingen. Zij ontwikkelde het 'Opvoedingsprogramma' voor deze doelgroep en publiceerde daarover voor het eerst in 1993. Inmiddels heeft zij (met coauteurs) een omvangrijk aantal publicaties op haar naam over personen met beperkingen. Zij won verschillende prijzen met haar wetenschappelijk werk en werd in 2004 benoemd tot fellow van de IASSID. Voor haar bijdrage aan de wetenschap werd zij in 2014 benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Prof. dr. S. (Stefan) Ramaekers (vicevoorzitter) studeerde Pedagogische Wetenschappen en Wijsbegeerte aan de KU Leuven en behaalde een doctoraat in de Pedagogische Wetenschappen binnen het domein van de Wijsgerige Pedagogiek. Zijn onderzoek en onderwijs zijn te situeren in het brede veld van de wijsgerig-pedagogische theorievorming. Hij onderzoekt momenteel het veranderend discours omtrent opvoeden en de ouder-kindrelatie, de pedagogische betekenis van opvoedingsondersteuning en de betekenis van ouderschap. Met Judith Suissa schreef hij *The Claims of Parenting. Reasons, responsibility, and society* (Springer, 2015). Recent is hij met Naomi Hodgson aan een onderzoek begonnen naar representaties van opvoeders en opvoeden in de culturele media (o.a. film). In het voorjaar van 2018 verschijnt hierover bij Palgrave *Philosophical presentations of raising children: The grammar of upbringing*.

Prof. dr. S. (Stijn) Vandeveld is als docent Orthopedagogiek verbonden aan de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Vakgroep Orthopedagogiek, van de Universiteit Gent. Daarnaast is hij voorzitter van het Orthopedagogisch Centrum Nieuwe Vaart te Gent. Eerder werkte hij als docent Orthopedagogiek aan de Hogeschool Gent, Faculteit Mens en Welzijn. Hij promoveerde in 2004 met het proefschrift 'Motivation of incarcerated substance abusers with special needs towards treatment in therapeutic communities and other treatment modalities'. Zijn onderzoek en onderzoeksinteresses richten zich onder meer op de forensische orthopedagogiek, de ondersteuning van bijzondere doelgroepen in de orthopedagogiek (waaronder geïnterneerden, personen met verstandelijke beperkingen en bijkomende gedrags- en emotionele stoornissen), de drughulpverlening aan gedetineerden, Quality of Life, het Good Lives Model, en de theoretische orthopedagogiek.

Prof. dr. P. (Pol) Ghesquière is orthopedagoog en als gewoon hoogleraar verbonden aan de onderzoekseenheid Gezins- en Orthopedagogiek van de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de KU Leuven. Hij is momenteel ook onderzoekskoördinator van de groep Humane Wetenschappen van de KU Leuven en directeur van de graduate school van deze groep. Binnen zijn leeropdracht verzorgt hij op bachelorniveau het vak 'Pedagogische hulpverlening aan personen met een leerstoornis', en op masterniveau de vakken 'Thema's uit de orthopedagogiek: leerstoornissen' en 'Orthopedagogiek, m.i.v. deontologie en beroepsethiek'. Verder begeleidt hij praktijk- en onderzoeksstages orthopedagogiek. Zijn onderzoek richt zich op de cognitieve en neurologische basis van dyslexie en dyscalculie, de screening en diagnostiek van leerstoornissen, een effectieve instructie en remedial teaching voor kinderen met lees-, spelling- en rekenproblemen, zorg op school en leerlingenbegeleiding. Hij is verder voorzitter van het Netwerk Leerproblemen Vlaanderen, voorzitter van de Commissie Leerlingenbegeleiding van de Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), lid van het Scientific Advisory Panel van Dyslexia International (een ngo erkend door de UNESCO) en supervisor bij PraxisP (het praktijkcentrum van de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen KU Leuven).

Em. prof. dr. P.P. (Paul) Goudena is emeritus-hoogleraar Pedagogiek aan de Universiteit Utrecht. Hij heeft een langdurige fascinatie voor het theorie-praktijk probleem, met andere woorden: hoe kan hulpverlening aan kinderen, jeugdigen en volwassenen (en hun gezinnen) het beste vorm en inhoud worden gegeven op basis van de beschikbare pedagogische en psychologische wetenschappelijke kennis. Naast theoretische verdieping en empirisch onderzoek op dit gebied was hij vanaf het begin van zijn universitaire werk ook actief als psychotherapeut in de GGZ en als docent en opleider bij de post-masteropleidingen gz-psycholoog (kinder & jeugd) en klinisch psycholoog-specialist (kinder & jeugd). Hij was jarenlang redacteur van *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*. Drie jaar geleden verscheen *Orthopedagogiek: State of the art* (Garant, 2014), waarvan hij mederedacteur was.

L. (Leander) Visser (student-lid) is een derdejaars bachelorstudent Pedagogische Wetenschappen aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Eerder heeft hij Helpende Zorg en Welzijn, Maatschappelijke Zorg en Sociaal Pedagogische Hulpverlening gestudeerd. Naast zijn studie werkt hij als begeleider op een woning voor kinderen met een verstandelijke beperking. Verder is hij vrijwilliger talentontwikkeling bij OBS De Klimop te Rotterdam waar hij enkele zogenoemde zorgleerlingen begeleidt.

BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

Inleiding

Ten behoeve van de onderwijsvisitatie van de bachelor- en masteropleidingen Pedagogische Wetenschappen (PW) in 2017 wordt in dit document het domeinspecifiek referentiekader PW gepresenteerd: een beschrijving van de actuele stand van zaken binnen het domein en van de eisen die op basis daarvan gesteld mogen worden aan een opleiding PW. Het kader is tot stand gekomen in de Kamer Pedagogiek, waar het werd vastgesteld op 7 oktober 2016.

PW maakt onderdeel uit van het HOOP-gebied Gedrag & Maatschappij (Sectorplan Sociale Wetenschappen, 2014). Binnen dat gebied richt PW zich op het bestuderen van het micro-, meso- en macroniveau (Bronfenbrenner & Morris, 2006). De pedagogiek houdt zich in het bijzonder bezig met de wetenschappelijke bestudering van de ontwikkeling en opvoeding van en het onderwijs aan kinderen en jongeren in een brede context, en preventie, diagnostiek en behandeling van de problemen die daarbij kunnen ontstaan. De pedagogische relatie staat centraal en de invloed die de omgeving en genetische en neurobiologische aanlegfactoren daarop hebben speelt een belangrijke rol.

Ontwikkelingen in het onderwijs, de wetenschappelijke praktijk en de beroepspraktijk hebben consequenties voor de vereiste kennis, vaardigheden en attitudes van afgestudeerde pedagogen en daarmee voor de eisen die gesteld mogen worden aan de opleidingen. De VSNU (2015) signaleert in haar toekomstvisie voor de periode 2015-2025 verschillende factoren die de komende jaren van invloed zullen zijn op de toekomst van de Nederlandse universiteiten, zoals een innovatieve en internationale leeromgeving, nieuwe onderwijsvormen en veranderende arbeidsmarkten. De opleidingen Pedagogische Wetenschappen zullen rekening moeten houden met deze factoren om hun positie te behouden en eventueel te versterken. Met deze factoren als rode draad wordt daarom in dit document de actuele stand van zaken binnen het domein beschreven, resulterend in de door de Kamer geformuleerde eindtermen voor de bachelor- en masteropleidingen PW.

Paragraaf 1 is gericht op de instromende student. De focus wordt daarin gelegd op de toenemende diversiteit en mobiliteit van studenten in het onderwijs. In Paragraaf 2 staan de vorm en de inhoud van het onderwijs centraal. Daarbij wordt ingegaan op wetenschappelijke, maatschappelijke en technologische ontwikkelingen. Paragraaf 3 is gericht op de arbeidsmarkt voor PW-afgestudeerden en de veranderingen die daarin plaatsvinden door politieke ontwikkelingen. Paragraaf 4 beschrijft ten slotte aan de hand van eindtermen welke eisen op bachelor- en op masterniveau gesteld mogen worden aan een opleiding PW.

1. Diversiteit en mobiliteit in de instroom

De PW-opleidingen kennen een diverse instroom die bestaat uit studenten met een vwo-diploma, een hbo-getuigschrift of een universitair bachelor- of masterdiploma van een andere opleiding, hetgeen afhankelijk is van reguliere of premasterinstroom. Daarnaast is er een toenemende instroom van studenten gericht op bij- en nascholing die al een ander hoger onderwijs diploma op zak hebben en soms ook al werkzaam zijn in de pedagogische praktijk. Ook de mogelijkheid voor internationale mobiliteit van niet Nederlands sprekende studenten neemt toe.¹ Hoewel hier de afgelopen jaren stevig op is ingezet, is voor PW zowel inkomende als uitgaande mobiliteit minder vanzelfsprekend als voor sommige andere wetenschapsgebieden, maar zeker niet onmogelijk.

Alle bacheloropleidingen PW in Nederland zijn Nederlandstalig waardoor het volgen van een volledige bacheloropleiding PW voor buitenlandse studenten niet mogelijk is. Voor inkomende studenten geldt dat zij uitsluitend losse cursussen volgen of een minor. De instroom van studenten met een

¹ Het Bolognaproces heeft internationale uitwisseling in het hoger onderwijs in Europa vereenvoudigd. Om de mobiliteit van studenten te stimuleren is door de deelnemende landen vastgelegd dat in 2020 ten minste 20% van de afgestudeerden een deel van de studie in het buitenland moet hebben doorgebracht (EACEA, 2012). Studenten moeten daar minimaal 15 studiepunten (EC) hebben behaald of tenminste drie maanden hebben verbleven. Nederlandse universiteiten hebben deze ambitie verwerkt in hun eigen mobiliteitsdoelstellingen.

buitenlandse bachelor in een Nederlandse master wordt bemoeilijkt doordat de Nederlandse opleidingen internationaal gezien een tamelijk aparte positie innemen.² Het ontbreekt niet Nederlands sprekende studenten die in Nederland een master willen volgen veelal aan noodzakelijke diagnostische en/of methodologische voorkennis om in te mogen stromen, de benodigde taalvaardigheid en kennis van de inrichting van en regelgeving rond relevante instituties.

Voor uitgaande bachelorstudenten zijn er voldoende mogelijkheden om in het buitenland cursussen te volgen, stage te lopen en een thesisonderzoek te doen. Het masterprogramma kent in de meeste gevallen een groot aantal verplichte onderdelen, waardoor er weinig tot geen ruimte is om naar het buitenland te gaan. Een uitzondering daarop vormen de stage en thesis, hoewel ook de ruimte voor de stage en daarmee het opdoen van praktijkervaring beperkt is.

Om in te spelen op de mogelijkheden voor internationale mobiliteit en het aantrekken van studenten gericht op bij- en nascholing pleit de kamer Pedagogiek en de vorige visitatiecommissie (zie visitatierapport 2012) voor de invoer van een tweejarig masterprogramma, zoals dat ook het geval is bij buitenlandse opleidingen.³ Er zou daarmee ruimte gecreëerd kunnen worden om meer en diepgaander aandacht te besteden aan theorie, diagnostiek, methodologie en praktijkvaardigheden. Hierdoor kunnen andere eisen gesteld worden aan de voorkennis van studenten en worden niet alleen internationale studenten en zij-instromers maar ook reguliere studenten beter opgeleid in de masteropleiding met voldoende aandacht voor zowel algemeen academische als op het beroep gerichte academische (professionele) vorming. De huidige eenjarige master is niettemin aantrekkelijk gebleken voor een beperkte groep buitenlandse studenten.

2. Vorm en inhoud van het onderwijs

Complexe problematiek wordt in de samenleving steeds vaker aangepakt door kruisbestuiving tussen disciplines en gezamenlijke inspanningen van wetenschappers, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven, gefaciliteerd door technologische ontwikkelingen (Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten, VSNU, 2015). Wetenschappelijke, maatschappelijke en technologische ontwikkelingen hebben ook hun weerslag op de vorm en de inhoud van het onderwijs in de PW-opleidingen.

De Commissie Sectorplan Sociale Wetenschappen (2014) hecht grote waarde aan de samenhang van onderwijs en wetenschappelijk onderzoek en beschrijft dit als de essentie van de universiteit en van het domein Gedrag & Maatschappij. Hoe verder een student in het curriculum komt, hoe sterker deze samenhang zou moeten zijn. Het onderzoeksterrein van PW betreft het continuüm van normale tot problematische/pathologische ontwikkeling en opvoedingssituaties, op zowel individueel, groeps-, als beleidsniveau. In de praktijk en in het wetenschappelijke onderzoek vindt daarbij uitwisseling plaats tussen de belangrijkste deel- en steungebieden van de pedagogiek (zie paragraaf 4). Academisch onderwijs vraagt daarnaast van studenten dat zij zich specifieke vakkennis eigen maken en analytisch leren denken, kritisch hun aannames en resultaten onderzoeken en actief participeren in de wetenschappelijke dialoog, waarbij zij in staat moeten zijn om verschillende ideeën en perspectieven tegen elkaar af te wegen. Gecombineerd met de bekwaamheid in het opzetten, uitvoeren en evalueren van wetenschappelijk onderzoek en het wetenschappelijk onderbouwd

² Dit is gebleken uit de vergelijking gemaakt door het NUFFIC (2012) tussen de Nederlandse opleidingen PW en enkele verwante buitenlandse opleidingen. Het onderzoek betrof opleidingen in Spanje, Duitsland, Engeland en de Verenigde Staten in de vergelijking en werd aangevuld met informatie over België. Uit het onderzoek kwam naar voren dat de aandacht voor statistiek en kwantitatieve methoden en technieken vaak zeer beperkt of afwezig is. Ook inhoudelijke onderwerpen hebben nauwelijks equivalenten in het buitenland. Het programma van de opleidingen in België (met een driejarige bachelor en een tweejarige master) komt nog het meest overeen.

³ In het buitenland volgen studenten een tweejarige master. Een drie- of vierjarige bachelor is in veel landen gebruikelijk, maar leidt meestal op tot leerkracht basis- of speciaal onderwijs en functioneert dan ook als eindopleiding.

oplossen van nieuwe of complexe praktijkproblemen onderscheidt dit de universitaire van de hbo-afgestudeerde.⁴

Ook de relatie met maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven wordt voor PW steeds belangrijker. In de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2015) haalt de minister de conclusie aan van de Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD, 2014) dat Nederland op het gebied van valorisatie achterblijft. De minister en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR, 2013) vinden het van groot belang voor zowel de economie als het onderwijs om kenniscirculatie te stimuleren. Om een bijdrage te leveren aan de kenniscirculatie moeten studenten het vermogen ontwikkelen om nieuwe kennis te signaleren, verzamelen, interpreteren, beoordelen en daarover te communiceren met specialisten en leken. In het onderwijs wordt hieraan bijgedragen door gebruik te maken van praktijkvoorbeelden en maatschappelijke vraagstukken en ruimte te creëren voor vaardighedenonderwijs, onderwijs rond het (re)presenteren van kennis en toepassingsmogelijkheden in de stage.

De inzet van technologie in het onderwijs, zoals het gebruik van elektronische leeromgevingen, is het pioniersstadium voorbij en zal de komende jaren verder toenemen. Digitale onderwijsvormen bieden onder andere mogelijkheden voor onderwijs op maat, onderwijs op afstand, intensieve begeleiding en een individuele benadering van studenten. Zowel de VSNU (2015) als de Commissie Sectorplan Sociale Wetenschappen (2014) pleiten voor een gecombineerde inzet van online leervormen en campusonderwijs. In opkomst zijn blended learning als mengvorm van traditioneel onderwijs en nieuwe media, en flipped classrooms, waarbij de student eerst online kennis verwerft en deze vervolgens op de campus bespreekt en verdiept met docenten en medestudenten. Het persoonlijk contact tussen studenten en docent en studenten onderling blijft in alle toepassingen cruciaal voor de academische vorming.

3. De arbeidsmarkt

De opleiding PW bereidt studenten voor op de pedagogische onderzoeks- en beroepspraktijk. De Nederlandse vereniging van pedagogen en onderwijskundigen (NVO, 2014) schetst in haar visiedocument 'Het Pedagogisch Perspectief' een breed spectrum van ontwikkelings-, opvoedings-, en onderwijs gerelateerde vragen waarbij pedagogen betrokken zijn: van vragen over alledaagse situaties tot situaties die bedreigend zijn voor een kind of zijn omgeving, op het vlak van zowel preventie als interventie. De pedagoog heeft daarbij niet altijd direct contact met opvoeders en kinderen, maar kan ook ondersteuning bieden aan de professional die dat directe contact wel heeft. In alle hoedanigheden leveren pedagogen door middel van methodische analyse een bijdrage aan de optimale ontwikkeling van het kind. Een specifiek kenmerk van het vakgebied is dat pedagogen, net zoals psychologen en medici, beslissingen nemen die het (geestelijk) welzijn van individuele personen in belangrijke mate kunnen beïnvloeden. Naast een zorgvuldige en verantwoordelijke beroepshouding, is kennis over de ethiek van onderzoek en professioneel handelen daarom onontbeerlijk. Pedagogen kunnen de rol hebben van begeleider, coach of behandelaar en hun betrokkenheid kan de vorm hebben van een consult of een langduriger traject. Diagnostiek en ingrijpende interventies kunnen hier onderdeel van zijn. Naast de klinische hulpverlening en het wetenschappelijk onderzoek worden pedagogen ook opgeleid om werkzaam te zijn in niet-cliëntgebonden functies op het gebied van de ontwikkeling van kinderen, jongeren en jongvolwassenen zoals preventie, voorlichting, advisering, onderwijs, beleid, organisatie/management of een combinatie daarvan.

Recentelijk hebben er grote veranderingen plaatsgevonden in de jeugdzorg, die consequenties hebben voor de arbeidsmarkt van pedagogen. Sinds 1 januari 2015 zijn gemeenten bestuurlijk en

⁴ Sinds 1 januari 2014 is in de Wet kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs (2013) geregeld dat afgestudeerde hbo-studenten ook 'of Arts' en 'of Science' aan hun bachelor- en mastertitel mogen toevoegen. Deze maatregel kan als neveneffect hebben dat het onderscheid tussen een universitaire en hbo-opleiding in de beeldvorming als minder duidelijk wordt ervaren. De toegevoegde waarde van academisch afgestudeerden zal nadrukkelijk moeten blijken uit hun eindkwalificaties en hoe zij die over het voetlicht weten te brengen.

financieel verantwoordelijk voor de jeugdzorg, inclusief de jeugdbescherming, de jeugdreclassering, de gesloten jeugdzorg, de geestelijke gezondheidszorg en de zorg voor jeugd met een licht verstandelijke beperking. Deze transitie ging gepaard met een bezuiniging van 15% op het totaal door de staat beschikbaar gestelde budget. Onderzoeksinstituut Panteia (2013) rapporteerde in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (ministerie van VWS) over de te verwachten effecten van de transitie Jeugdzorg op de arbeidsmarkt. Naar verwachting neemt met name de vraag in de tweedelijnsjeugdzorg af, met als gevolg minder werkgelegenheid op alle functieniveaus, ofschoon met name in mbo-functies. Het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2013) karakteriseert het arbeidsmarktperspectief voor afgestudeerden wo sociale wetenschappen als matig. Wij als universiteiten zullen potentiële werkgevers moeten duidelijk maken, zoals (zorg)instellingen, gemeenten, scholen etc., wat de meerwaarde is van de wetenschappelijk opgeleide pedagoog ten opzichte van de hbo-opgeleide pedagoog. Voor universitair opgeleiden in het algemeen wordt verwacht dat de werkgelegenheid in de periode 2013-2018 gelijk blijft. In vergelijking met de vorige prognose (2011-2016) is dat een verslechtering.⁵

In 2016 heeft de minister van VWS een brief gestuurd aan de NVO, waarin zij bevestigt dat een wetsvoorstel met het voornemen om de Orthopedagoog Generalist op te nemen in de Wet BIG in voorbereiding is (Ministerie van VWS, 2016). Dit is een voorwaarde om op te mogen treden als regiebehandelaar in de GGZ, en versterkt mogelijk de positie van de beroepsgroep. Een deel van de gevolgen van de transitie in de jeugdzorg is voor pedagogen nog niet direct zichtbaar. Zo moet bijvoorbeeld de rol van de pedagoog in sociale wijkteams of op de zogenaamde poortwachtersfuncties zich nog verder uitkristalliseren. Niettemin wordt op langere termijn een toename in de behoefte aan academisch opgeleide pedagogen verwacht. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (Woittiez, Putman, Egging & Ras, 2014) heeft becijferd dat in de komende jaren het aantal Nederlandse burgers dat hulp nodig heeft vanwege problemen in de sociale redzaamheid stijgt naar 1.4 miljoen. Als gevolg van deze veranderingen is binnen PW een accentverschuiving waarneembaar van individugerichtheid naar het brede terrein waarop pedagogen werkzaam kunnen zijn. Zo worden laagdrempelige hulp, advies en beleid op het terrein van het maatschappelijk functioneren belangrijker en is er meer aandacht voor preventie naast interventie.

4. Inrichting en doelstelling van de opleidingen

Sinds de invoering van de bachelor-masterstructuur dienen de bachelor- en de masteropleiding gezien te worden als twee afzonderlijke, eigenstandige opleidingen met ieder een eigen reeks doelstellingen en eindtermen. Uit de argumentatie van het ministerie ten aanzien van de (on)doelmatigheid van een tweejarige masteropleiding PW,⁶ blijkt echter dat bachelor en master toch ook in hun samenhang moeten worden gezien. De gewenste specialisatie en de voorbereiding op postacademisch onderwijs vindt namelijk plaats in bachelor én master samen. De Kamer Pedagogiek heeft zich op het standpunt gesteld dat bij het formuleren van de eindtermen voor de bachelor- en masteropleiding beide opleidingen een organisch op elkaar aansluitend geheel vormen.

Wanneer de bachelor- en masteropleiding als één geheel worden bekeken, zijn de Nederlandse opleidingen onderling goed vergelijkbaar. Ook is duidelijk dat er inhoudelijk weliswaar verschillen bestaan, maar dat over het te bereiken eindniveau grote eensgezindheid heerst. Verschillen in

⁵ In 2011 werden goede tot zeer goede perspectieven voorzien voor 40% van de afgestudeerden op WO-niveau, terwijl dit nu slechts voor 7% verwacht wordt. Toch wordt met name voor onderwijskundigen en pedagogen een grote uitbreidingsvraag verwacht.

⁶ In andere Europese landen wordt voor wat de klinische opleiding betreft uitgegaan van een driejarige bachelor- en een tweejarige masteropleiding. In zowel de visitierapporten Pedagogische Wetenschappen 2005 en 2012, als in het Sectorplan Sociale Wetenschappen (2014) wordt benadrukt dat een vijfjarige academische studie goede mogelijkheden zou bieden tot zowel algemeen academische als op het beroep gerichte academische (professionele) vorming. In Nederland is getracht accreditatie te verkrijgen voor het verzorgen van een tweejarige masteropleiding voor de klinische opleiding in de pedagogiek (orthopedagogiek). Deze aanvragen zijn niet doelmatig bevonden door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (Kamer Pedagogiek, 2012). Het ministerie beroept zich onder andere op het argument dat de opleidingen in het verleden vierjarig en van voldoende niveau waren en meent daarnaast dat er geen bezwaar is tegen het opnemen van specialistische onderdelen in de bachelorfase.

profilering zullen zowel tussen opleidingen als binnen opleidingen (bijvoorbeeld tussen verschillende masterspecialisaties) altijd aanwezig zijn. Van belang zijn daarom vooral ook de academische vorming en de wetenschappelijke oriëntatie zoals die in de eindtermen naar voren komen. De nadruk in de bacheloropleiding PW ligt op disciplinaire academische vorming en kennisverwerving. De bacheloropleiding biedt daarmee een uitstekende basis om door te kunnen stromen naar een masteropleiding PW of naar een andere (gerelateerde) masteropleiding. Tevens leidt een bacheloropleiding op voor functies op de arbeidsmarkt, waarvoor een algemene academische basisvorming voldoende is, welke indien nodig op de werkvloer aangevuld wordt met bij- en nascholing. De nadruk in de masteropleiding ligt op specialisatie. De masteropleiding PW is echter een noodzakelijke voorwaarde voor de uiteindelijk zelfstandige beroepsuitoefening als pedagoog. Verder is er tussen de bachelor en master sprake van een niveauverschil. De master afgestudeerde kan met een grotere mate van zelfstandigheid, meer complexe en ongestructureerde vraagstukken onderzoeken en hanteren. De bachelor afgestudeerde zal veelal onder supervisie of begeleiding werken, in standaard situaties en aan de hand van wetenschappelijk gefundeerde protocollen.

Op de volgende pagina worden de door de Kamer geformuleerde eindtermen PW beschreven aan de hand van de Dublin Descriptoren. Per onderdeel worden de eindtermen van de bachelor- en masteropleiding als geheel beschreven, waarbij in de rechterkolom wordt aangegeven welke verdieping/specialisatie alleen van toepassing is op de masteropleiding. De inhoud van de eindtermen komt voort uit de hiervoor beschreven kenmerken van de stand van zaken en ontwikkelingen in het onderwijs, de wetenschappelijke praktijk en de beroepspraktijk van PW.

Eindtermen Pedagogische Wetenschappen

Bacheloropleiding PW	Masteropleiding PW
<i>Dublin descriptor: Kennis en inzicht van het vakgebied</i>	
1. Beschrijven van de pedagogische relatie met oog voor omgevingsinvloeden bij ontwikkeling en opvoeding van kinderen en jongeren in opvoed- en onderwijs situaties.	4. Een bijdrage leveren aan het ontwikkelen en/of toepassen van specialistische en verdiepende kennis van een deelgebied van de pedagogiek.
2. Gebruik maken van relevante theorieën van de deelgebieden: algemene en historische pedagogiek, orthopedagogiek, gezinspedagogiek, onderwijskunde ontwikkelingspsychologie, forensische pedagogiek, neuropsychologie en sociale pedagogiek.	
3. Gebruik maken van relevante theorieën van de steungebieden zoals psychologie, sociologie, (neuro)biologie, antropologie, criminologie, geneeskunde, wetenschapsfilosofie, ethiek, methodenleer en statistiek.	
<i>Dublin descriptor: Toepassen kennis en inzicht</i>	
5. Ondersteuning bieden in eenvoudige opvoed- en onderwijs situaties (preventie en interventie).	8. Op meta-cognitief niveau reflecteren op het eigen handelen en hiervan gebruik maken om het handelen te optimaliseren.
6. Middels methodische analyse bijdragen aan de optimale ontwikkeling van het kind en zijn omgeving: - in de klinische hulpverlening als begeleider, behandelaar, of coach; - in niet-cliëntgebonden functies als beleidsmaker,	9. Specialistische kennis inzetten en probleemoplossende vermogens toe te passen in de ondersteuning van complexe opvoed- en onderwijs situaties (preventie en interventie).

adviseur of ontwikkelaar op het gebied van de jeugd(gezondheids)zorg en/of het onderwijs.	
7. Ethisch en professioneel handelen bij het uitvoeren van onderzoek en handelingen in de praktijk.	
<i>Dublin descriptor: Oordeelsvorming</i>	
10. Analytisch redeneren, kritisch aannames en resultaten onderzoeken en verschillende ideeën en perspectieven tegen elkaar afwegen.	13. Oordelen kunnen formuleren op grond van (beperkte) informatie en daarbij rekening houden met sociaal-, maatschappelijke en ethische verantwoordelijkheden.
11. Onder begeleiding opzetten, uitvoeren en evalueren van wetenschappelijk en pedagogisch onderzoek en uitkomsten hanteerbaar maken voor de beroepspraktijk.	
12. Bijdragen aan maatschappelijke en onderzoeksvraagstukken door nieuwe (wetenschappelijke) kennis te signaleren, beoordelen, op te nemen en te gebruiken.	
<i>Dublin descriptor: Communicatie</i>	
14. Gespreksvaardigheden beheersen voor zowel het directe contact met opvoeders en kinderen als voor de communicatie met professionals die dat contact hebben.	17. Gespreksvaardigheden beheersen waarmee zowel cliënten als eventueel opvoeders inhoudelijk adequaat geïnformeerd worden over uitkomsten en consequenties van (gespecialiseerd klinisch) onderzoek.
15. Schriftelijk rapporteren en mondeling presenteren van onderzoek en bevindingen, hetzij literatuuronderzoek, hetzij (kleinschalig) empirisch onderzoek.	
16. Actief participeren in de wetenschappelijke dialoog en die duiden voor niet-vakgenoten.	
<i>Dublin descriptor: Leervaardigheden</i>	
18. Een stevige basis hebben om met de afronding van de masterfase te voldoen aan de eisen voor de NVO-registraties Basis-Orthopedagoog of Basis-Pedagoog en/of indien gewenst de Basisaantekening diagnostiek en de SKJ-registratie.	19. Indien gewenst te voldoen aan de toegangseisen voor de postacademische BIG-opleiding tot Gezondheids-zorgpsycholoog of Orthopedagoog-Generalist.

Literatuur

- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 1. Theoretical models of human development* (6th ed., pp. 793-828). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Commissie Sectorplan Sociale Wetenschappen (2014). *Sectorplan Sociale Wetenschappen 2014. Sociale Wetenschappen: Verantwoord en Verantwoordelijk*. http://www.sectorplansocialewetenschappen.nl/downloads/Sectorplan_SW_241014.pdf
- EACEA (2012). *The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report*. Brussel: Education, Audiovisual and Culture Executive Agency P9 Eurydice. [http://www.ehea.info/uploads/\(1\)/bologna%20process%20implementation%20report.pdf](http://www.ehea.info/uploads/(1)/bologna%20process%20implementation%20report.pdf)

- Kamer Pedagogiek (2012). *Domeinspecifiek referentiekader Pedagogische Wetenschappen*. Ongepubliceerd rapport. Verkrijgbaar via https://search.nvao.net/files/50aa28ecac652_rapport%20RUG%20wo-ba%20Pedagogische%20Wetenschappen.pdf
- KNAW (2013). *Effecten van universitaire profilering en topsectorenbeleid op de wetenschap in Nederland*. Amsterdam: KNAW. <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/effecten-van-universitaire-profilering-en-topsectorenbeleid-op-de-wetenschap-in-nederland>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2013). *Wet Kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs*. <http://wetten.overheid.nl/BWBR0033693/2013-09-01>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2015). *De waarde(n) van weten: Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2015/07/07/de-waarde-n-van-weten-strategische-agenda-hoger-onderwijs-en-onderzoek-2015-2025>
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2016). *Regiebehandelaarschap in 2017*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brieven/2016/03/09/regiebehandelaarschap-in-2017>
- Movisie (2015). *Transitie jeugdzorg, een overzicht*. <https://www.movisie.nl/artikel/transitie-jeugdzorg-overzicht>
- Nuffic (2012). *Internationale vergelijking opleidingen Pedagogische Wetenschappen*. Ongepubliceerd rapport. Verkrijgbaar via https://search.nvao.net/files/50aa28ecac652_rapport%20RUG%20wo-ba%20Pedagogische%20Wetenschappen.pdf
- NVO (2014). *Het Pedagogisch Perspectief. Visiedocument 2014-2017*. Utrecht: NVO. <https://www.nvo.nl/producten/publicaties/beroepsinhoudelijk.aspx>
- OECD (2014). *OECD Reviews of Innovation Policy: Netherlands 2014*. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264213159-en>
- Onderwijsraad (2014). *Een eigentijds curriculum*. <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2014/een-eigentijds-curriculum/volledig/item7128>
- Panteia (2013). *Arbeidsmarkteffectrapportage transitie Jeugdzorg*. Zoetermeer: Panteia. <http://www.panteia.nl/Nieuwsoverzicht-Panteia/Arbeidsmarkteffectrapportage%20transitie%20jeugdzorg#.V4dngFckLww>
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2013). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2018*. https://www.werk.nl/xpsitem/wdo_012088
- QANU (2005). *Visitatierapport opleidingen Pedagogische Wetenschappen*. <http://docplayer.nl/7089413-December-2005-pedagogische-wetenschappen.html>
- QANU (2012). *Visitatierapport opleidingen Pedagogische Wetenschappen*.
- VSNU (2015). *Goedemorgen professor! Visie op studeren in een nieuwe tijd*. Den Haag: VSNU. http://www.vsnunl.nl/files/documenten/Publicaties/Visie_op_studeren_in_een_nieuwe_tijd_20150611.pdf
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2013). *Naar een lerende economie*. Amsterdam: Amsterdam University Press. <http://www.wrr.nl/publicaties/publicatie/article/naar-een-lerende-economie-1/>
- Woittiez, I., Putman, L., Egging, E., & Ras, M. (2014). *Zorg beter begrepen. Verklaringen voor de groeiende vraag naar zorg voor mensen met een verstandelijke beperking*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2014/Zorg_beter_begrepen

REFLECTIE OP HET DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

Panel Pedagogische Wetenschappen

Het landelijk overleg tussen de opleidingen Pedagogische Wetenschappen, de Kamer Pedagogiek, heeft in de afgelopen jaren gewerkt aan een uitgebreid domeinspecifiek referentiekader (DSRK). Het is vastgesteld op 7 oktober 2016. Het DSRK besteedt ruimschoots aandacht aan recente ontwikkelingen binnen het werkveld en benoemt daarnaast een aantal specifieke aandachtspunten voor de discipline: de mogelijkheden tot internationale mobiliteit, de wensen vanuit het werkveld, het wetenschappelijk karakter van de opleiding en maatschappelijke ontwikkelingen die consequenties hebben voor de arbeidsmarkt van pedagogen (met name binnen de jeugdzorg). Ook het karakter van de bachelor- en masteropleiding als eigenstandige opleidingen die, gezien de eisen vanuit het werkveld en de voorbereiding op het postacademisch onderwijs, sterk in samenhang gezien moeten worden, wordt aangehaald in het DSRK. Met name de eisen vanuit het werkveld maken het ook moeilijk om een afzonderlijk uitstroomprofiel van de bacheloropleiding op te stellen, met uitzondering van trajecten waarin de bacheloropleiding in combinatie met een hbo-lerarenopleiding wordt aangeboden.

Het panel waardeert de wijze waarop de Kamer Pedagogiek werk heeft gemaakt van het DSRK en onderschrijft de worsteling waar de Nederlandse opleidingen gezamenlijk voor staan sinds het gezamenlijk bachelor- en mastertraject tot vier jaar is verkort. Het panel onderschrijft de geschetste worsteling vanuit zijn bevindingen tijdens deze visitatieperiode en wenst in het onderstaande het een en ander nader toe te lichten. Uit het DSRK blijkt dat de discipline rekening moet houden met een aantal factoren die van invloed zijn op de invulling van de bachelor- en masteropleiding Pedagogische Wetenschappen. Stringente eisen aan het uitstroomprofiel van de opleidingen vanuit het werkveld hebben geleid tot een discipline waarbij de nadruk in eerste instantie op het klinische, orthopedagogische profiel van de opleidingen Pedagogische Wetenschappen is komen te liggen. Studenten worden geschoold te handelen; praktische vaardigheden krijgen ruim baan in het programma en studenten die de bachelor- en masteropleiding als samenhangende opleiding hebben doorlopen, vinden als handelende professionals hun weg op de arbeidsmarkt. Hierbij heeft het panel geconstateerd tijdens zijn bezoeken aan de Nederlandse opleidingen dat het overgrote deel van de huidige afgestudeerden op hbo-niveau, en niet op wo-niveau, instroomt op de arbeidsmarkt.

Het panel spreekt het vermoeden uit dat dit samenhangt met de sterke nadruk die vanuit het werkveld op de praktische, handelende vaardigheden is gelegd binnen de beperkte tijdsinvestering die een bacheloropleiding van 180 EC en een masteropleiding van 60 EC kan vragen. Hierdoor staat het wetenschappelijke karakter van de gezamenlijke bachelor- en masteropleiding enigszins onder druk. Reflectie op het eigen handelen en op onderzoeksmethoden en het aanleren van een wetenschappelijke attitude gebaseerd op kennis van de brede pedagogische basis van de discipline, vraagt een tijdsinvestering van studenten die de huidige opzet van een driejarige bachelor- en eenjarige masteropleiding maar in beperkte mate kan bieden. Het panel moedigt de Kamer dan ook aan om te blijven benoemen dat het academische, pedagogische gehalte van de opleiding door de verkorte duur van het gezamenlijke programma in het nauw is geraakt.

In het bijzonder raadt het panel de Kamer Pedagogiek aan het DSRK nogmaals te bezien vanuit het autonome perspectief van de opleidingen als dragers van de academische discipline in Nederland. Deze is heden nadrukkelijk gericht op het verkrijgen van praktische vaardigheden die goed aansluiten bij een empirisch-analytische benaderingswijze en bij het onderwijs in kwantitatieve onderzoeksmethoden. Hierdoor komt de geesteswetenschappelijke grondslag van de pedagogische wetenschappen relatief minder uit de verf. Het panel acht het wenselijk dat studenten in hun beroepsvoorbereiding leren reflecteren op hedendaagse pedagogische vraagstellingen, waarbij met name de normatieve vraag centraal staat. Deze vorm van reflectie is mogelijk vanuit een verdiepte kennis van de pedagogische traditie. In de ogen van het panel staat deze laatste opdracht van de wetenschappelijke opleidingen onder (tijds)druk. Het panel moedigt de Kamer Pedagogiek aan deze

problematiek inzichtelijk te maken in het DSRK, alsmede bespreekbaar te maken in de afstemming met het werkveld.

Daarnaast ziet het panel dat de eisen vanuit het werkveld op gespannen voet staan met de wens de opleidingen internationaal te profileren. Het werkveld vraagt studenten die de lokale, diagnostische methoden en technieken voldoende beheersen; studenten moeten binnen de opleidingen dus de Nederlandse praktijk leren kennen. Internationalisering vraagt juist dat studenten de lokale methoden en context kunnen overstijgen om te reflecteren op die lokale situatie. Het panel moedigt de Kamer Pedagogiek aan deze problematiek als zodanig nadrukkelijk te benoemen in het DSRK en om de opleidingen vanuit een gezamenlijke visie te stimuleren na te denken over de wijze waarop internationalisering op de kaart kan worden gezet, binnen de huidige beperkingen. Het panel doet in dat verband de suggestie dat de theoretische, normatieve en hermeneutische basis van de discipline de gezamenlijke 'pedagogische taal' kan vormen waarmee het overstijgende gesprek in internationaal verband kan worden gevoerd en van waaruit reflectie plaats kan vinden op de lokale en grensoverschrijdende praktijk. Ruimte voor het aanleren van de brede pedagogische basis in het opleidingsprogramma is, in de ogen van het panel, noodzakelijk voor het ontwikkelen van een internationaliseringsvisie die verder gaat dan het aanbieden van vakken of stageplaatsen in het Engels om tot daadwerkelijke aansluiting te komen met het internationale veld.

BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen

Eindtermen 2016-2017:

Dublindescriptor	Eindtermen
Kennis en inzicht	<p>De afgestudeerde heeft kennis van en inzicht in:</p> <ol style="list-style-type: none">1. centrale aspecten van en problemen binnen pedagogische praktijken.2. (de empirische onderbouwing van) toonaangevende theorieën en benaderingswijzen van de sub disciplines binnen de pedagogiek, alsmede van de praktijkvelden waarop deze sub disciplines betrekking hebben.3. de invloed van culturele en biopsychosociale aspecten in het opvoeden tot deelname aan de samenleving.4. de diversiteit in pedagogische praktijken alsook de vooronderstellingen (waarden en normen) die aan deze praktijken ten grondslag liggen.5. centrale theorieën van voor de pedagogiek relevante disciplines, met name de psychologie, neurowetenschappen en de filosofie.6. de grondbegrippen en de normatief-ethische onderbouwing van dominante pedagogische theorieën en praktijken, waaronder de ethische normen zoals deze zijn vastgelegd in de beroepsethiek voor pedagogen en in het facultaire ethiekreglement voor onderzoek.7. centrale aspecten van het denken over en de praktijken van opvoeding en onderwijs in het verleden.8. onderzoeksmethoden, statistische methoden alsook psychometrische eisen aan instrumenten die binnen pedagogisch onderzoek gebruikt worden.9. methoden van psychologische en pedagogische diagnostiek.
Toepassen kennis en inzicht	<p>De afgestudeerde is in staat om:</p> <ol style="list-style-type: none">10. de formele en empirische geldigheid van gangbare algemene of individuele pedagogische hypothesen en verklaringen te onderzoeken door middel van empirisch onderzoek en statistische analyses.11. onder begeleiding psychologische en pedagogische diagnostiek te verrichten.12. onder begeleiding interventiemethoden te ontwerpen en toetsen.13. inzichten aangaande opvoeding of onderwijs wetenschappelijk te onderbouwen.14. onder begeleiding wetenschappelijk inzicht te vertalen in adviezen voor pedagogische professionals. <p>De afgestudeerde heeft tevens de bereidheid om</p> <ol style="list-style-type: none">15. wetenschappelijke kennis ten nutte te maken bij het verhelderen en oplossen van problemen in opvoeding of onderwijs.16. eigen inzichten bij te stellen in het licht van de resultaten van wetenschappelijk onderzoek.17. zich te houden aan de ethische beroepscode en het ethiekreglement voor onderzoek.

Dubblindescriptor	Eindtermen
Oordeelsvorming	<p>De afgestudeerde heeft het vermogen om:</p> <ol style="list-style-type: none"> 18. wetenschappelijk onderzoek naar opvoeding, onderwijs en ontwikkeling kritisch te beoordelen. 19. pedagogische (interventie)praktijken te beoordelen met behulp van wetenschappelijke kennis en inzicht. 20. pedagogische (interventie)praktijken te beoordelen met behulp van normatief-ethische argumenten. 21. standpunten van wetenschappers, beleidsmakers en (pedagogische) professionals aan kritische reflectie te onderwerpen. 22. eigen standpunten te formuleren en onderbouwen met behulp van wetenschappelijke kennis en inzicht. 23. eigen standpunten aan kritische reflectie te onderwerpen. <p>De afgestudeerde heeft tevens de bereidheid om:</p> <ol style="list-style-type: none"> 24. zijn/haar standpunten aan kritische reflectie te onderwerpen.
Communicatie	<p>De afgestudeerde is in staat om:</p> <ol style="list-style-type: none"> 25. in overeenstemming met de gangbare academische conventies aan vakgenoten schriftelijk te rapporteren over eigen onderzoek. 26. op een passende wijze schriftelijk te rapporteren aan cliënten en een breder publiek. 27. mondeling te rapporteren over eigen onderzoek aan vakgenoten, cliënten en een breder publiek. <p>De afgestudeerde heeft tevens de bereidheid om:</p> <ol style="list-style-type: none"> 28. correct, eerlijk en respectvol te rapporteren.
Leervaardigheden	<p>De afgestudeerde is in staat om:</p> <ol style="list-style-type: none"> 29. te reflecteren op de eigen rol in het studiesucces en in de toepassing van de geleerde vaardigheden. 30. de NVO-richtlijnen toe te passen in zijn/haar wetenschappelijk en klinisch handelen. 31. zich verder te verdiepen in een deelgebied van de pedagogische wetenschappen of op een ander gebied. 32. de wetenschappelijke vorming op het niveau van de masteropleiding voort te zetten. <p>De afgestudeerde heeft tevens de bereidheid om:</p> <ol style="list-style-type: none"> 33. zich te blijven ontwikkelen.

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen

Voorstel nieuwe eindtermen:

Dublindescriptor	Eindtermen
Kennis en inzicht	De afgestudeerde heeft kennis van en inzicht in: <ol style="list-style-type: none">1. Centrale aspecten en problemen in pedagogische praktijken binnen opvoeding en onderwijs en de diversiteit aan (culturele) vooronderstellingen (waarden en normen) en biopsychosociale invloeden op deze praktijken.2. Relevante theorieën en benaderingswijzen (en de empirische en normatief-ethische onderbouwing ervan) van de subdisciplines binnen de pedagogiek3. Centrale theorieën van voor de pedagogiek aanverwante disciplines, met name de psychologie, neurowetenschappen en filosofie.4. Methoden van psychologische en pedagogische diagnostiek, onderzoeksmethoden, statistische methoden en de bijbehorende ethische normen zoals vastgelegd in de beroepsethiek voor pedagogen en in het facultaire ethiekreglement voor onderzoek.
Toepassen kennis en inzicht	De afgestudeerde is in staat om: <ol style="list-style-type: none">5. Hypothesen en verklaringen aangaande problemen in opvoeding of onderwijs wetenschappelijk te onderbouwen en te toetsen6. Onder begeleiding psychologische en pedagogische diagnostiek te verrichten.7. Eenvoudige interventiemethoden te ontwerpen, toetsen en inzetbaar te maken voor de beroepspraktijk.8. Te handelen overeenkomstig de ethische beroepscode en het ethiekreglement bij het uitvoeren van diagnostiek en onderzoek
Oordeelsvorming	De afgestudeerde heeft het vermogen om: <ol style="list-style-type: none">9. Wetenschappelijk onderzoek naar opvoeding en onderwijs alsmede pedagogische (interventie)praktijken te beoordelen met behulp van wetenschappelijke kennis en inzicht alsmede normatief-ethische argumenten.10. Onder begeleiding pedagogisch onderzoek op te zetten, uit te voeren en uitkomsten te vertalen in adviezen voor pedagogische professionals.11. Standpunten te formuleren en onderbouwen met behulp van analytisch redeneren en wetenschappelijke kennis en inzicht in de context van zowel maatschappelijke als wetenschappelijke vraagstukken.
Communicatie	De afgestudeerde is in staat om: <ol style="list-style-type: none">12. Gesprekstechnieken toe te passen in contact met opvoeders, kinderen en professionals vanuit de houding dat de hulpverlening in partnerschap wordt uitgevoerd.13. In overeenstemming met de gangbare academische conventies schriftelijk en mondeling te rapporteren over (eigen) onderzoek aan cliënten, vakgenoten en een breder publiek.
Leervaardigheden	De afgestudeerde is in staat om: <ol style="list-style-type: none">14. Te reflecteren op de eigen rol in het studiesucces en in de toepassing van de geleerde vaardigheden in zijn/haar wetenschappelijk en klinisch handelen.15. Zich verder te verdiepen in een deelgebied van de pedagogische wetenschappen (op het niveau van de masteropleiding) of een aanverwant deelgebied.

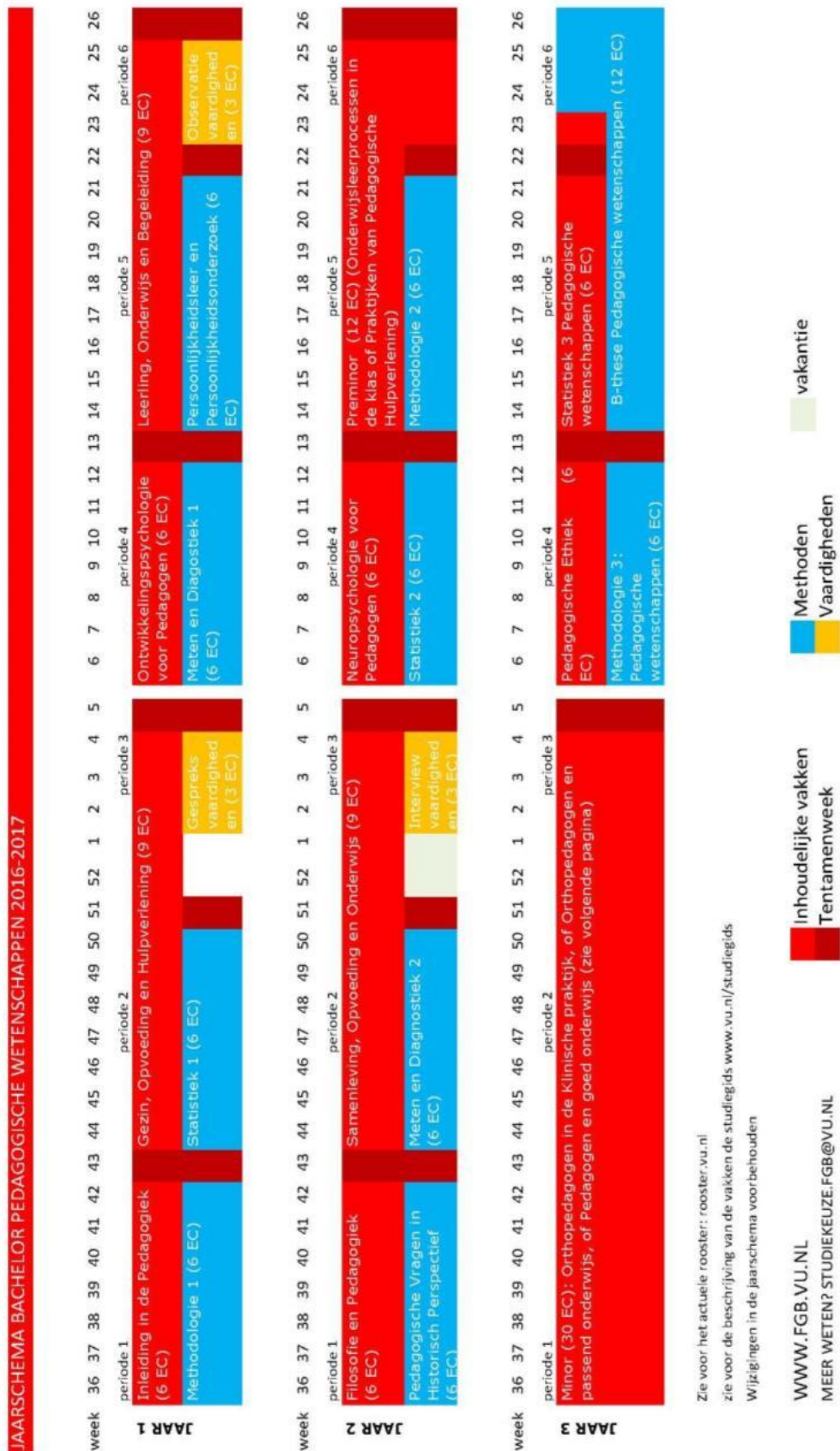

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen:

Dubli descriptor	Eindtermen
Kennis en inzicht	De afgestudeerde heeft kennis van en inzicht in: <ol style="list-style-type: none">11. veelgebruikte theorieën en daarmee samenhangend empirisch en theoretisch onderzoek in de pedagogische wetenschappen, afkomstig uit de pedagogische wetenschappen en aanpalende wetenschappen zoals psychologie, sociologie, filosofie en neurowetenschappen, en het vermogen om ten behoeve van specifieke vraagstukken verschillende theorieën en onderzoeken met elkaar in verband te brengen.12. wetenschapstheoretische en methodologische grondslagen van de maatschappij- en gedragwetenschappen en de pedagogische wetenschappen in het bijzonder.13. methoden en technieken van maatschappij- en gedragwetenschappelijk onderzoek.
Toepassen van kennis en inzicht	De afgestudeerde is in staat om: <ol style="list-style-type: none">14. geschikte methoden en technieken te kiezen bij pedagogische probleemstellingen en het opzetten en uitvoeren van pedagogisch onderzoek.15. te beschikken over een academische attitude met betrekking tot het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek, wat inhoudt dat zorgvuldigheid, betrouwbaarheid, verifieerbaarheid, onpartijdigheid en onafhankelijkheid worden nagestreefd en ethische richtlijnen worden gevolgd.16. te beschikken over de vaardigheden en de attitude om vakinhoudelijke ontwikkelingen in de kennis over en praktijk van onderwijs, jeugdzorg, gehandicaptenzorg, jeugdbescherming of gezinsopvoeding te volgen en op basis van kennis, kritisch redeneren en discussie aan die ontwikkelingen bij te dragen.
Oordeelsvorming	De afgestudeerde heeft het vermogen om: <ol style="list-style-type: none">17. te beschikken over de vaardigheden en attitude om bij het uitoefenen van functies binnen het pedagogische werkveld verbanden te leggen tussen wetenschappelijke theorie, kennis en methoden, de beroepspraktijk en de maatschappelijke context, om kritisch te reflecteren op en te debatteren over deze verbanden, en uit die reflectie implicaties te trekken voor praktijk en wetenschap.18. de kwaliteit van opvoeding, onderwijs en hulpverlening te beoordelen op basis van wetenschappelijke inzichten en in het construeren van voorstellen met het oog op verbetering van deze kwaliteit.
Communicatie	De afgestudeerde is in staat om: <ol style="list-style-type: none">19. helder en bondig schriftelijk en mondeling te presenteren over probleemstellingen, theoretische achtergronden, hypothesen, methoden, resultaten, conclusies en discussiepunten van pedagogisch onderzoek en om feedback op deze presentatie te gebruiken ter verbetering.
Leervaardigheden	De afgestudeerde is in staat om: <ol style="list-style-type: none">20. te beschikken over de analytische, reflectieve, kritische en planningsvaardigheden voor een vervolgstudie met een grotendeels zelfsturend of autonoom karakter (zoals voor Orthopedagoog-Generalist, promotietrajecten).
Specifieke eindterm afstudeerrichting Orthopedagogiek	De student heeft aanvankelijke bekwaamheid in het uitvoeren van begeleiding en hulpverlening. Dit impliceert het analyseren, diagnosticeren en aan de hand van planmatig handelen beïnvloeden van problematische of ongewenste opvoedings- en onderwijssituaties en opvoedings- of onderwijsleerproblemen.

BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen:

Universitaire Pabo (PA²) VU:

Eerste studiejaar PA²	42 EC
Inleiding in de Pedagogiek	6 EC
Methodologie 1	6 EC
Gezin, Opvoeding en Hulpverlening voor PA2	6 EC
Statistiek 1	6 EC
Ontwikkelingspsychologie voor Pedagogen	6 EC
Leerling, Onderwijs en Begeleiding, incl. Observatievaardigheden	12 EC

Tweede studiejaar PA²	52 EC
Filosofie en Pedagogiek	6 EC
Samenleving, Opvoeding en Onderwijs, incl. Interviewvaardigheden	12 EC
Statistiek 2	6 EC
Onderwijsleerprocessen in de klas, theorie	6 EC
Methodologie 2	6 EC
Meten en Diagnostiek 1	6 EC
Onderzoekende Leerkracht 1	10 EC

Derde studiejaar PA²	52 EC
Curriculumstudies	6 EC
Pedagogische vragen in Historisch Perspectief	6 EC
Passend Onderwijs	6 EC
Meten en Diagnostiek 2	6 EC
Methodologie 3	6 EC
Statistiek 3	6 EC
Onderzoekende Leerkracht 2	10 EC
<i>Keuze van één uit onderstaande vakken:</i>	
- Pedagogische Ethiek	6
- Neuropsychologie voor Pedagogen	6

Vierde studiejaar PA²	34 EC
Education and the Good Life*	6 EC
Kinderen en nieuwe media	6 EC
B-these	12 EC
Onderzoekende Leerkracht 3	10 EC

* Het vak wordt in het Engels gedoceerd en de toets wordt in de Engelse of Nederlandse taal afgenomen.

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen:

JAARSCHEMA MASTER PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN 2016-2017

week	periode 1		periode 2		periode 3		periode 4		periode 5		periode 6	
	T	T	T	T	T	T	T	T	T	T	T	T
36	Masterclass: Onderzoek naar Opvoeding en Onderwijs (6 EC)		Ontwikkeling, Onderwijs en Leren van Leerlingen (6EC)				Morele en Levensbeschouwelijke Opvoeding (6 EC)		Onderwijs en Sociaal-Culturele Verschillen tussen leerlingen (6 EVC)			
37	Stage (18 EC, individueel)											
38												
39												
40												
41												
42												
43												
44												
45												
46												
47												
48												
49												
50												
51												
52												
53												
54												
55												
56												
57												
58												
59												
60												
61												
62												
63												
64												
65												
66												
67												
68												
69												
70												
71												
72												
73												
74												
75												
76												
77												
78												
79												
80												
81												
82												
83												
84												
85												
86												
87												
88												
89												
90												
91												
92												
93												
94												
95												
96												
97												
98												
99												
100												

Stage en M-these: Keuze tussen of Stage Onderwijspedagogiek en M-these Onderwijspedagogiek, of Stage Theoretische Pedagogiek en M-these Theoretische Pedagogiek

Mastertraject Orthopedagogiek

week	periode 1		periode 2		periode 3		periode 4		periode 5		periode 6	
	T	T	T	T	T	T	T	T	T	T	T	T
36	Probleematische Cognitieve Processen: Ontwikkeling en Interventie (6 EC)		Adaptieve en Maladaptieve Ontwikkeling op individueel gezinsniveau (6 EC)				Integratie Klinische en Wetenschappelijke Praktijk (6 EC)					
37	Integratie Klinische en Wetenschappelijke Praktijk (6 EC)											
38												
39												
40												
41												
42												
43												
44												
45												
46												
47												
48												
49												
50												
51												
52												
53												
54												
55												
56												
57												
58												
59												
60												
61												
62												
63												
64												
65												
66												
67												
68												
69												
70												
71												
72												
73												
74												
75												
76												
77												
78												
79												
80												
81												
82												
83												
84												
85												
86												
87												
88												
89												
90												
91												
92												
93												
94												
95												
96												
97												
98												
99												
100												

Masterclasses: Kies 1 van de vier volgende: Leren en Schools Presteren (p.1); Geweld in het Gezin (p. 1); Aspecten van Kinderbeschermingsmaatregelen (P. 1); Stress, Gehechtheid en

Psychoopathologie (p. 2+3)

PREMASTER Pedagogische Wetenschappen

week	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
	periode 1						periode 2						periode 3						periode 4						periode 5						periode 6												
	T						T						T						T						T						T												
	Methodologie 1 (6 EC)						Statistiek 1 (6 EC)						Statistiek 2 (6 EC)						Statistiek 2 (6 EC)						PMC theorie (12 EC)																		
	Profilering - verplicht vak (6 EC)						Profilering - keuze - ruimte (6 EC)												Methodologie 2 voor PMC (3 EC)																								

Profilering Onderwijspedagogiek: verplicht: Curriculumstudies; keuze: of Passend Onderwijs, of Kinderen en Nieuwe Media

Profilering Orthopedagogiek: verplicht: Risicotaxatie voor PMC, keuze: OF Passend Onderwijs, of Jeugdhulp en gehandicaptenzorg

Profilering Theoretische Pedagogiek: verplicht vak: Education and the Good Life; keuze: of Passend Onderwijs, of Kinderen en Nieuwe Media

BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA

6 november 2017		
8.45	9.00	Aankomst panel
9.00	11.30	Vorbereidend overleg en inzien documenten
11.30	12.15	Gesprek met management (inhoudelijk verantwoordelijken)
12.15	13.30	Lunch
13.30	14.15	Gesprek met studenten BSc
14.15	15.00	Gesprek met studenten MSc
15.00	15.30	Overleg panel
15.30	15.45	Pauze
15.45	17.00	Gesprek met docenten
17.00	17.15	Overleg panel
17.15	18.00	Alumni
19.00	21.00	Diner panel

7 november 2017		
9.00	9.15	Aankomst panel
9.15	10.00	Inzien documenten, voorbereiding gesprekken, inloopsprek
10.00	10.45	Gesprek met Opleidingscommissie (OLC)
10.45	11.00	Overleg panel
11.00	11.45	Gesprek met Examencommissie
11.45	13.30	Vorbereiden eindgesprek (inclusief lunch)
13.30	14.15	Eindgesprek met management (formeel verantwoordelijken)
14.15	16.15	Opstellen voorlopige bevindingen
16.15	16.30	Pauze
16.30	16.45	Mondelinge rapportage voorlopige bevindingen

Delegaties

Management (inhoudelijk verantwoordelijken)

Dr. Mariette Huizinga (opleidingsdirecteur Bachelor Pedagogische Wetenschappen)

Dr. Agnes Willemen (opleidingsdirecteur Master Pedagogische Wetenschappen)

Dr. Carolijn Ouwehand (opleidingscoördinator Pedagogische Wetenschappen)

Ba-studenten

Maud Ooijevaar (student PA2)

Roel Vijselaar (reguliere student)

Marlies Kok (reguliere student)

Tessa de Jong (student PA2)

Eline Vink (student PA2)

Solahati Bawoek (reguliere student)

Ma-studenten

Bryan van Dansik, BSc (student Orthopedagogiek)

Pascaline Kruijer, BSc (student Onderwijs en Innovatie)

Mirte Mulder, BSc (student Orthopedagogiek)

Rosalie Staal, BSc (student Orthopedagogiek)

Docenten

Prof. dr. Doret de Ruyter (hoogleraar, docent Onderwijswetenschappen)

Prof. dr. Carlo Schuengel (hoogleraar, docent Ontwikkelingspedagogiek)

Dr. Marjolein Dobber (UD, docent Onderwijswetenschappen)

Dr. Marleen de Moor (UD, docent Methoden en Statistiek)

Dr. Anders Schinkel (UD, docent Onderwijswetenschappen)
Dr. Caroline Jonkman (UD, docent Ontwikkelingspedagogiek)
Dr. Clasien de Schipper (UD, docent Ontwikkelingspedagogiek)
Drs. Anne Fleur Kortekaas (juniordocent, docent Methoden en Statistiek)
Drs. Joyce Aalberts (docent, coördinator Universitaire Pabo en premaster)
Drs. Hettie Mali (docent, stagecoördinator en stagebeleider master)
Anne-Marijn Bruijn, MSc (tutor)

Alumni

Danitsja Vos, MSc (Orthopedagoog)
Pauline de Bruijn, MSc (Onderzoeksmedewerker)
Claire van Slagmaat, MSc (Orthopedagoog)
Femke van der Wilt, MSc (Promovendus Onderwijswetenschappen VU)
Lisette Steenvoorden, MSc (Orthopedagoog)
Hermien Wiechers, MSc (Secretaris CvB Hogeschool Leiden)
Heleen Bouwmans, MSc (Directeur Innovatie)
Nikita Mollema, MSc (Gedragsdeskundige)
Sebastiaan Klooster, MSc (Docent Toegepaste Psychologie)

Opleidingscommissie

Dr. Mirjam Oosterman (voorzitter, UHD)	Dr. Claudia van Kruistum (UD)
Dr. Nikki Lee (Docent)	Jasper Schonewille (Ba-student)
Mirte Mulder, BSc (Ma-student)	Rosalie Staal, BSc (Ma-student)

Examencommissie

Dr. Menno van der Schoot (UHD, voorzitter)
Dr. Sabina Kef (UD)
Dr. John Exalto (UD)
Dr. Christoffel Reumer (externe toetsdeskundige)

Management (formeel verantwoordelijken)

Dr. Mariette Huizinga (opleidingsdirecteur Bachelor Pedagogische Wetenschappen)
Dr. Agnes Willemen (opleidingsdirecteur Master Pedagogische Wetenschappen)
Prof. dr. Jeroen Smeets (Portefeuillehouder Onderwijs, Faculteitsbestuur FGB)

BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek de eindwerken bestudeerd van afgestudeerden met de volgende studentnummers:

Bacheloropleiding Pedagogische Wetenschappen:

2521817	2046504	2097133
2104148	2132983	2180448
2182459	2502455	2507959
2516018	2516354	2516383
2539092	2540512	2546765

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen:

1650394	1975328	2500171
2501076	2507580	2517172
2520160	2523403	2534288
2536923	2541130	2558661
1736108	2537274	2519477

Het panel heeft tijdens het bezoek onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels in *hard copy* en deels via de elektronische leeromgeving):

- Notulen opleidingscommissie 2015-2016 en 2016-2017;
- Notulen examencommissie 2015-2016 en 2016-2017;
- Onderwijs- en Examenregelingen bachelor- en masteropleiding 2017-2018;
- Belangrijke wijzigingen sinds laatste visitatie bachelor- en masteropleiding
- Belangrijke wijzigingen sinds midterm-review bachelor- en masteropleiding;
- Beoordelingsformulieren theses en stage;
- Curricula;
- Voorlichting;
- Overzicht stafleden;
- Overzicht werkveldadviesraad;
- Resultaten studentevaluaties bachelor- en masteropleiding;
- NSE-enquête;
- Cursusbeschrijvingen bachelor- en masteropleidingen;
- Overzicht aantal studenten per uitstroomprofiel per opleiding;
- Toetsprogramma bachelor- en masteropleiding;
- Criteria examinatoren;
- Cijfers instroom, rendement en gemiddelde studieduur bachelor- en masteropleiding;

- Cursusmateriaal, toetsen en antwoordmodellen van de volgende bachelorcursussen:
 - Jaar 1: Gezin, Opvoeding en Hulpverlening, Inleiding in de Pedagogiek
 - Jaar 2: Interview vaardigheid, Filosofie en Pedagogiek
 - Jaar 3: Statistiek Pedagogische wetenschappen, Pedagogische Ethiek

- Cursusmateriaal, toetsen en antwoordmodellen van de volgende mastercursussen:
 - Masterclass onderzoek naar Opvoeding en Onderwijs
 - Problematische Cognitieve processen: ontwikkeling en interventie
 - Education and the Good Life (Minor Pedagogiek en Goed Onderwijs)

